

PŘÍSPĚVKY

ku poznání prvoříšího osídlení

jiho-východní části hvozdu pomezního

v ČECHÁCH.

Podává

JINDŘICH RICHLÝ,

majitel c. k. vojenského zásluzného kříže s válečnou dekorací, majitel
válečné medaile, c. k. konservátor, člen anthropologické společnosti
ve Vídni. scukromník.

V Jindř. Hradci.

TISK A. LANOFRASA SYNA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1892

Třetí nádvoří zámku Jindřichohradeckého.

Památce

✠ drahé choti své ✠

KAROLINY RICHLY

rozené šlechtičny Quolfinger ze Steinsbergu

věnuje

Spisovatel.

Předmluva.

Věda archaeologická zabývá se skoumáním pravěku člověka, počínajíc od první posud známé stopy přítomnosti jeho až do doby historické.

Čím četnější se stávají nálezy praehistorické, tím vydatnějším jest také material k porovnání a seřazení věcí podobných, typických, v jednotlivá skupení a doby kulturní, na kterých celá věda archaeologická se zakládá.

Opatrné porovnání a seřazení nálezů k sobě příslušných, rozřídění jejich v doby kulturní, činí archaeologický material, jinak nepřehledný a nesrozumitelný, spolehlivým vodítkem a pevným základem také k poznání, a patřičnému ocenění podobných nálezů v krajinách a zemích často daleko od sebe vzdálených.

Tak na př. lze vřaditi mnohé nálezy — jinak záhadné — v různých krajích Evropy objevené, na základě důkladného prozkoumání našich Českých hromadných nálezů z doby bronzů v tutéž dobu, a vykážati jim místa patřičná.

Avšak také při posuzování domácích nálezů a poměrů pravěkých, nutno bráti patřičný zřetel k podobným zjevům v zemích sousedních a ku krajinám člověkem tenkrát obydleným; v případě opácném stávají se výzkumy archaeologické jednostrannými a výsledky badání v oboru tak rozsáhlém nespolehlivými neb dokonce nesprávnými.

Jest tedy věcí nevyhnutelnou k porozumění pravěkých poměrů v Evropě, míti též na zřeteli Asii a Afriku; při praehistorii země České hleděti též k celé Evropě; a mluvíme-li o poměrech archaeologických okolů Jindřichova Hradce a někdejšího

hvozdu pomezního, v jehož středu město naše bylo zbudováno, nutno též dříve znáti a slušně oceniti pravěké poměry veškeré země České s vzhledem na nejbližší sousedství moravské a rakouské.

Z těchto příčin nebude pochybeno, když zde stručně promluvíme o nadřečených poměrech celé země České, jež na základě posavadních výskumů a nynějšího stavu vědy za pravdivé neb aspoň pravdě podobné uznáváme.

Nechajíce tu stranou dobu palaeolithickou, shledáváme, že první osídlení země České dalo se od severu, a že člověk, který se tu usadil, zarazil stánky své pouze v jisté — významnými nálezy patrně naznačené — části naší vlasti, která poskytuje podobu obdélného kruhu, neb nepravidelné ellipsy, a prostírá se pouze na severu a až ku středu země, nedosáhnuvši jednak řeky Sázavy a nepřekročivši téměř řeku Berounku; jen některá významná sídla pošinuta jsou ještě dále k jihu.

Člověk, který v nedostihlé minulosti do Čech se přistěhoval, a soudíc dle četných zůstatků někdejší přítomnosti jeho, po dlouhou dobu tu bydlel a vyjmouc nástrojů kamenných a kostěných jiných neměl, zejména pak kovu — mimo měď a zlato — neznal, byl člověk *doby mladší kamenné neb neolithické*.

Nehledíce tu k době mědi, z které u nás v Čechách jen málo bylo objeveno posud věci rázu významného, která však nepochybně bezprostředně následovala době neolithické, seznáváme opět na základě posavadních výskumů, že v době rovněž dávné, tedy dlouho před naším lepotočtem, přistěhoval se od jihu a jiho-západu jiný člověk, který kamenných nástrojů neměl, avšak kov znal a věci kovové s sebou přinesl a také na dále způsobem obvyklým dostával, avšak také sám v nové, *potud nikým neobydlené vlasti své jihozápadní* vyráběl; později tyto umělé a obdivuhodné výrobky kovolitecké, kovářské a rytecké zručnosti své také do severní, člověkem doby kamenné obydlené části země dodával, až konečně také tam věci kamenné, potud téměř výhradně užívané, přišly pozmenáhla v zapomenutí, byvše nahrazeny jedině tenkrát v rozsáhlé míře upotřebeným kovem, (smíšeninou totiž mědi a cínu) známým bronzem; pročež také doba ta, všeobecně uznaná, pojmenována *dobou bronzů*. *Směr*, kterým se člověk doby té k nám přistěhoval, patrně poukazuje k veletoku *Dunaji*, a jest naznačen četnými *hromadnými nálezy*, které obsahují téměř vyhradně věci bronzové; pouze vyminečně objevují se v nich také ještě kovy jiné — měď, zlato, cín a

olovo — z čehož soudíme, že tenkrát jiné kovy, zejména železo, úplně byly neznámé.

K těmto kovům přistupuje v následující době *Hallstattské* také ještě železo; tvary artefaktů posud obvyklé značně se mění, což platí v míře ještě větší o době *Římské* a *La Tèneské*, *Merovijské* a *Slovanské*. Železo tu již, čím blíže době historické, tím více převládá, vedle něho a vedle kovů jiných však také ještě se vyrábějí věci bronzové. Veškeré tu naznačené doby kulturní — nečítajíc k tomu dobu neolithickou — trvaly téměř po půl třetího tisíce let a mají to společné, že v nich v stálém zůstaly užívání — později ovšem pouze v podobě šperků — věci bronzové.

Neberouce tu zřetel k rozmanitým způsobům pohřebním, v dobách naznačených se střídajícím, poznamenáváme pouze, že u nás v Čechách ještě ve věku XI. pohřbíváno dle pohanských obřadů; mrtvolám do hrobů dávaly se nádoby hliněné s okrasou vlnitou a často také se známkou na vnější straně dna; vedle nich však také kroužky ∞, bronzové a. j., i také někdy denáry Břetislava I. a II. neb Vratislava II.

Přítomností nadřečených mincí — »křestného listu« — jest doba upotřebení a zejména trvání kroužků a kruhů ∞ — často také stříbrných, cínových, měděných aneb stříbrem plátovaných — v podobě milodarů v hrobech a tudíž také v nálezech jiných — přesně naznačena; kroužky ∞ jsou vyznačné příznaky doby poslednějš, nejmladší u nás v Čechách pohanské; (co však nelze říci o nákresech vlnitých a známkách na vnější straně dna nádob hliněných, které se objevují také ještě v době historické, prvnější i na nádobách polévanych.)

Při uvážení veškerých tu pouze stručně naznačených poměrů v pravěku, a zejména v době už nejmladší pohanské obvyklých, seznáváme při porovnání s nálezy v okolí Jindřichova Hradce a v obvodu někdejšího hvozdu pomezního posud učiněných, že se nám tu podobných starožitností, čítajíc sem i ty nejmladší, tedy ∞ kruhy neb kroužky, nedostává, a že tedy nebyla tato část jiho-východních Čech — pokud povědomo a nálezy dokázáno — obydlena před XII. věkem. Této posavadní zkušenosti ze stanoviska praktického čerpané, nasvědčují též zprávy historické, kterými dokázáno, že v těchto končinách naší vlasti, skutečně nacházelo se mohutné pásmo lesů, od pravěku vzrostlých, neustále se střídajících a až do doby historické bedlivě chráněných; tvořily tu, podobně jako na veškerých hranicích Českých, přesilnou hradbu naproti zemím sousedním.

Pouze jednotlivé stezky, daleko od sebe vzdálené, na pří-
padných místech zemskými brankami chráněné, přes hory, doly,
močály a často dosti neschůdnou krajinou vedoucí, sprostředko-
valy nekonečným pralesem styk s krajinami pohraničnými. —

Po těchto předběžných poznámkách, které jsem za nutné
pokládal k porozumění a řádnému ocenění poměrů praehistorických
naší vlasti vůbec, se zvláštním zřetelem k nejbližšímu sousedství
Jindřichova Hradce, obracím se k této části země České, kterou
jsem po mnohá léta bedlivě skoumal se stanoviska archaeolo-
gického, a o němž podati hodlám zde stručně skrovné výsledky
bádání svého. Nežli však v tomto směru dále pokročím, bude
záhodno, když zde dříve ještě některé zprávy historické uvedu,
které se nám zachovaly o pomezním lese, lidem obyčejně hvoz-
dem (silva) zvaným a až do XIII. věku bedlivě chráněným.

Zprávy tyto — aťsi dosti skrovné — nicméně jsou pro
naši krajinu a částečně také pro některé dotýčné nálezy tím
pozoruhodnější proto, že sáhají nezřídka hlouběji do minulosti,
než nálezy dosud učiněné

Pomezní les, který celou Českou zem obstupoval, tvořil
také na hranicích jihočeských mezi Čechy a Moravou mimo
pevnou hradbu, též rozhraní — předěl — vod labských a
moravských; skládal se z rozsáhlých temných pralesů, velkých
mlak (bahna, bláta) a močálovitých luk.

Historické zprávy zachovaly nám jméno lesů, které se prostí-
raly nad počtím řeky Jihlavy, řečených les Borek (1174).

Krajina mezi Habrem, Jihlavou a Humpolcem ještě ve XII.
věku byla jediným lesem, jak o tom svědectví dává Kosmas
r. 1101; z těchto lesů zásobovány hutě v Jihlavě a Brodu.

Rozměry lesů pomezních byly nesteré; sahalyť tu hlouběji,
tam méně daleko do Čech a do zemí sousedních, což vysvětluje
také z nálezů praehistorických, na různých místech podél mezi
někdejšího hvozdů učiněných.

V nadřečené krajině naší od Budějovic podél hranic česko-
moravsko-rakouských až k Jihlavě sahající, soudím, že byl hvozd
velmi široký; neb posud známé nálezy rázu významně před-
historického, objeveny v značné vzdálenosti od středu — pre-
dělu — pozemního lesa, v kterém později města Jindř. Hradec,
Počátky, Cerekvice horní, Jihlava a j. vznikla.

Maje tu zřetel k rozměrům hvozdů v krajině dříve nazna-
čené, uvedu nálezy praehistorické v tomto směru na straně České
objevené. často hluboko do pravěku sahající; jsouť to:

Bláva blíže Budějovic, Radětice u Bechyně na západu, a podél pravého břehu Vltavy, k severu Tábor, Chotoviny, Zdislavice, Rataje n. S., Žáky (j. od Čáslavi) hradiště Homole (Kutná Hora) a Pračov (j. od Chrudimi) a j.

Směrem jižním sahaly, soudíc opět dle posavadních nálezů pravěkých, meze někdejšího hvozdu pomezního ještě dále v té míře, že v některých místech v pásmu mnoho mil širokém se rozkládaly. Jak už podotknuto, vřaditi sluší ze stanoviska archaeologického, vyjmouc málo jen starožitností z částí záhadných, téměř veškeré, zde popsané nálezy a naleziště už do doby historické z té jednoduche příčiny, proto že se jim příznaku (zejména keramických) nedostává, kterými by se staly praehistorickými.

Uvážíme-li však, že ještě v XI. věku u nás v Čechách pohřbíváno také dle obřadů pohanských, a že nám Kosmas zachoval písemné zprávy, jak ještě za časů jeho mnozí vesničané jako pohané jeden studánky neb olně ctí, druhý hájům a stromům neb kamenům se klaní; jiný vrchům neboli chlům obětuje, jiný k modlám hluchým a němým, které sám si udělal, se modlí atd. pochopíme doměнку zcela oprávněnou, že byl hvozď pomezní v době prvního jeho osídlení, a nepochybně také ještě některé století později, vítaným útočištěm prchajících a zde se ukrývajících pohanských obyvatelů z rozličných částí pokřesťených krajů českých, kteří od praotců svých zdědené a obvyklé obřady a způsoby pohanské také na dále zde vykonávali.

Z těchto příčin a také proto, že se nám o starožitnostech zde popsaných ani historických ani tradicí zabezpečených zpráv nedostává, pokládati sluší mnohé z nich za úplně posud neznámé a tudíž jako naleziště samo za pravěké.

Z tohoto stanoviska pak mluvíti můžeme také v krajině námi vytčené o praehistorii. Jiné některé zprávy historické, starší předešlých, podám na příslušném místě. —

Nyní přikročím však už k vytčenému směru této práce své a uvedu starožitnosti v obvodu svrchu naznačené části někdejšího hvozdu větším dílem mnou objevené v následujícím pořádku:

1. Bydla a zaniklé osady;
2. Opevněná místa;
3. Mohyly a hroby;
4. Různé nálezy;
5. Kamenné pomníky;
6. Stezky pomezní.

Bydla.

Předhist. bydla u uměl. mlýna čís. 176.

Asi čtvrt hodiny severo-východně od Jindř. Hradce, poblíž Nežárky, nachází se prostranně velmi přívětivé údolí, kolem do kola vysokými břehy ohražené, na jehož jižní části, na místě někdejší továrny, stojí strojní mlýn č. 176. K tomuto náleží v nejbližším sousedství pole, které na katastrální mapě nazváno jest „Galhota“, a jehož půda až do značné hloubky jest samý naplavený, drobný křemenný písek. Když se však hloub v těchto místech oralo, přicházela na některých místech na povrch půda černá, já pak stopuje tuto na několik místech, dokopal jsem se těchto výsledků.

Při prvním pokusu uhodil jsem v hloubce asi 25 cm na kameny žulové a slídkové, nikoli veliké, ale skrz na skrz propálené a tak křehké, že se téměř v ruce drobily. Pod těmito, ba už mezi nimi, počínala vrstva černého písku 25—45 cm mocná, v níž se nalezalo mnoho střepů z nádob tmavohnědých a černých (spíše očazených) a mezi nimi kosti zvířecí, též opálené, kančí zuby a p. Na dně této jámy byl upěchovaný písek žlutý, a když se jeho vrstva, as 30 cm silná prokopala, přišlo se pod ním opět na několik opálených kamenů, pak na černý, s uhlím a popelem promíchaný písek, v němž kromě mnoho kusů kostí zvířecích, pálených i nepálených, vyskytla se celá čelist prasečí a úlomek brousku z prahorní břidlice. Veškeré téměř střepy měly na sobě okrasy vlnité, drobnější i hrubší, buď jednou neb dvakrát do kola vedené nepochybně nějakým nástrojem zubatým.

Mezi nimi byl též železný hrot od šipky s tulejkou a polovice hliněného korálu neb snad malého přeslenu.

S touto jámou 6 m dlouhou, 3 m širokou a $\frac{1}{2}$ m hlubokou patrně souvisela hned pod povrchem jamka menších rozměrů, rovněž černým pískem vyplněná. Když všechen kyprý písek z obou jam odstraněn byl, shledáno, že jinak tvrdé písčité stěny jich, s nimiž nikdy hýbáno nebylo, až do 30 cm tloušťky pro-
sáklý jsouce popelem, byly barvy černé.

Asi 100 kroků jihovýchodně od tohoto místa přišel jsem na druhou jámu, která náležitě jsouc omezena a vybrána, byla podoby neckovité, majíc zdělí 4 m, zšíří 1 m a zhloubí 60—80 cm. V ní pak nalezeno v černém písku, ba i v mrtvině pod tímto velké množství zvířecích kostí, zejména lebka, tři klouby, koňské zuby, dolejší čelist zajíce, čelisti a kosti menších ssavců, opálené kosti a mnoho střepů z nádob tmavošedých, černých a načervenalých, část dýnka na vnější straně okrášleného, okraje střepin vně a vnitř krátkými čárkami, pak nahoře silnými tečkami podoby trojúhelníku zdobené a p.

Mimo to nalezen tu kromě přeslenu z tmavošedé hlíny, zbytek kostěného hřebenu, 5 cm dlouhý, po obou stranách hustými, valně polámanými zuby opatřený. —

V jiné jámě 5 m dlouhé, 3 m široké a metr hluboké, podobal se obsah téměř docela předešlému.

Bylať všecka vyplněna černou písčitou zemí, v níž kusy spálených kamenů, zvířecí kosti značně setlelé, zejména dobytčí, paroh srnčí, zuby jelení, brousek z prahorní břidlice, přeslen hliněný a střepy rovněž s vlnitými okrasami, mimo jeden, na němž z bodů a přímkou sestaveny jsou lomené čáry (cikcak).

Takových jam s obsahem podobným proskoumal jsem v těchto místech asi dvacet; byly jedna od druhé 25—35 kroků vzdáleny, některé pak menší byly popsanych, držice zdělí $1-2\frac{1}{2}$ m, zšíří 80 cm — $1\frac{1}{2}$ m a zhloubí 40—50 cm. Nutno jest výslovně připomenouti, že kromě několik drobných předmětů železných (nože, kroužky, šipky, udice na ryby a p.) žádný bronzový zde nalezen nebyl.

Pozorujeme-li velikost, složení a obsah těchto jam, nepochybíme, spatřujeme-li v nich někdejší bydla lidská, v nichž člověk útulku hledal před drsným počasím, obroubiv si je nahoře, nechť rohožemi z proutů pletenými, nechť dřevy, mechem, travou a p. K náhledu tomu poukazují zejména nejen odpadky kuchyňské t. j. kosti zvířecí, jež člověku za stravu sloužila, nýbrž

těž ony opálené kameny, které se téměř v každé jámě vyskytly, a které nepokládáme leč za zbytky prostého ohniště. Také střepiny zde nalezené, skoro vesměs s vlnitými okrasami shodují se dobře s podobnými jinde u nás na př.: na Hradištích objevenými, a tloušť jejich dosvědčuje, že k ohništi se velmi dobře hodily. —

Bývalat tedy, jak se pravdě podobá, prostora tato nad Nežárkou vyvýšená, nyní „Galhota“ zvaná, druhdy dosti rozsáhlou osadou, kteráž, soudíc mimo jiné právě z onych vlnitých — pro celé náleziště významných — okras, jakož i z úplného nedostatku předmětů bronzových — i nejmladších kroužků ∞ — mohlo zde býti asi na rozhraní doby pohanské a křesťanské, ne-li už spíše jen v době poslední.

Nález nyní v Museu města Jindř. Hradce.

Literatura: Richlý Jindř.: Památky arch. XI. 162.

Zahrada u č. 57 v Jindř. Hradci.

Na severním konci města Jindřichova Hradce, v pravo od silnice Jarošovské jest dům s dvorem (č. 57) a při něm zahrada z části zdělaná teprv nedávno z polí. Na tomto místě as 2 hektary držícím jest orná půda větším dílem pouze 25 cm mocná, pod ní se nalezá hlína s pískem smíšená, as metr silná, která spočívá na zvětralé žulové skále. Avšak dále k straně jižní při bedlivějším skoumání shledal jsem složení půdy té zcela jiné, neboť zde jest orná půda mohutnosti 60—100 cm, načernalá a sypká, tvořící od východu k západu podél plotu sousední zahrady (Traminářské) pás na 100 m dlouhý, a dokud se vyšetřiti dalo, as 20 m široký.

V těchto místech přišel jsem na 5 okrouhlých jam, z nichž jedna od druhé as 15 m byla vzdálená, 3—5 m široká a 1—2 m hluboká. Vrstvy, na které jsem z hůry až dolů k mrtvině uhodil, byly téměř ve všech jamách stejně mocné a obsahu, až na některé předměty, nevalně se od sebe lišícího, takže popis o složení vrstev v jedné z nich dostačí k poznání ostatních. První

vrstva ornice as 50 cm mocná, obsahovala všelijaké střepiny nádob tuhových i hlíněných rozmanitých tvarů.

V druhé vrstvě, as 30 cm mocné, sestávající větším dílem z drobného kamene žulového a křemenem se zemí a pískem promíchaného, našel jsem kromě železných škvářů mořskou škebli velmi setlelou a dvěma dírkama opatřenou, kančí zuby a hlíněné, opálené kuličky (ráže).

Třetí vrstva, 30—60 cm silná, byla docela černá a skládala se z uhlí a popelu hojně s křemenem a hlínou promíchaného. V této nejspodnější vrstvě (která v jámě k západu ležící as 1½ m mocná byla) uhodilo se vždy na mnoho střepin, velkým dílem hrubých; zejména se tam nacházela dýnka s rozličnými vypuklými okrasami (jako celými kolečky, též polokruhy soustředními, prolamovanými a p.) a části okrajů, někdy jen žlábků kolem vedenými ozdobených.

Zvláštní pozornost zasluhují střepiny, které zrobeny jsou z tuhy s drobným bílým křemeným pískem, někdy též s červenou hlínou promíchané a pěkně se lesknoucí.

Střepů těch a jiných z hlíny obyčejné bylo zde veliké množství, a jak dalece zvláště z okrášlených dýnek souditi lze, byly vesměs na kruhu hrnčířském shotoveny. Celých nádob vůbec zde objeveno nebylo.

Připomenouti sluší, že jedna z těchto jam poněkud jinak byla zdělaná nežli ostatní. Pod povrchem půdy uhodilo se totiž v hloubce pouze 15 cm na dutinu neckovitou zdělí 120 cm a zšíří 60 cm, avšak byla dokola všechna načervenalou jakoby pálenou 25—30 cm tlustou hlínou obehnaná. Naplněná byla černou s uhlím promíchanou hlínou, v níž několik oharků a kousek škváru železného nalezeno bylo. Takové, hlínou vymazané a pak vypalované jámy v místech těch naskytly se nejedny, byly však menší předešlých (100—120 cm zdělí), ale ve všech nacházelo se mnoho střepů tuhových, červených a tmavohnědých, jakých i po celém poli hojně rozházeno a rozmetáno bylo.

Kromě rozmanitých střepin, dynek a podobných, našel jsem mimo zhora už jmenované drobnosti jiných předmětů velmi po skrovnu, totiž část hlíněného cedníku, též takové kolečko s dírkou uprostřed, korálek z měkkého kamene, dva korálky skleněné (zelený a červený), část jakési pukličky skleněné, naskrz okysličené, některé zlomky, větším dílem už jen mosazné, spolu s celou ženglí 11 cm dlouhou, dva železné hroty co šipky,

ostruhy, zvláště však železné hřeby rozličné velikosti dlehm už mnoho rzí rozhodané.

Konečně podotýkám, že na různých místech nalezeny též rozličné mince, větším dlehm stříbrné, z nichž *nejstarší byl groš Karla IV.*

Veškeré tu vypsané nálezy patrně poukazují k době již pozdní historické.

Nález nyní v Museu města Jindř. Hradce.

Literatura: Richlý Jindř.: Památky arch. XI. 162.

Zaniklé osady a osamělá bydla.

Mimo osady Krupčiny, která kamennou zdí byla obehnaná; uvedu zde z předu zaniklé osady, neb pusté vsi, které co do rázu stavebního a umístění jednotlivých budov od předešlých značně se lišily; máme tu, pokud dle skrovných zbytků souditi lze, trosky skutečné menší osady neb vesnice před sebou, kde bývaly jednotlivé chátě na základech kamenných, nepochybně z tesaného dřeva vystavené a doškovou střechou přikryté. Jednotlivé budovy takové, čtyřhrané, vystaveny bývaly ve dvou řadách (Na návsi, Český dvůr) a mívaly také uměle vyrobené hluboké studně (Na návsi, Český dvůr, Pfaffenschlag a j.)

Veškeré tyto osady vzaly za své nepochybně při vpádech nepřátelských, jak z části tradice posud zvěstuje, takže ani jméno jejich se nám nezachovalo.

Sem také přináleží jednotlivá bydla, často hluboko do země vyhloubená a kamennými schody přístupná (na př. Hladov), na které uhozeno pouhou nahodou při stavbě nových budov neb při jiných pracích v takových místech konaných. Veškerá tato naleziště jsou historická, avšak zpráv žádných o nich nemáme.

Nejrozsaáhlejší a částečně nejzachovalejší z těchto zaniklých osad jest

Ves pustá „Na návsi.“

(Ortsstätten Altstätten).

(Budějovice, Jindřichův Hradec 2 1/2 h. J. V.)

Jiho-východně od Lomů (Tieberschlag), německé osadě opodál Kumžaku, nachází se bažinatá louka s rybníčkem rákosím téměř zarostlým a takořka v močál proměněným; neloví se a nedá se též spustiti. Z blízkého lesu, který se na mírných pahrbcích k straně jižní rozkládá, prýští se několik pramenů, které nemajíce volného odtoku řečeny rybníček naplňují a podobně jako louky v močály a rašeliniště proměňují.

Po obou stranách vzpomenutého údolí vystaveny někdy byly přibytky lidské, tvořice tu nevelkou osadu, o které lid vypravuje, že bývala někdy „městem“.

Spatřímeť také v skutečnosti základní zdivo některých příbytků, hromady kamene, mnoho střepů i také 2 studně, z nichž jedna na mírném svahu opodál osady v lese, druhá — nyní už zasypaná — uprostřed osady se nacházela.

Studni v lese umístěnou dal jsem vyprázdniti tím způsobem, že se kámen ji vyplňující po provaze vzhůru vytahoval; dospěli jsme touto prací však pouze do hloubky 5 m, aniž bychom dna se byli dodělali; průměr velmi pěkně a pravidelně roubené studně jest 150 cm.

Uprostřed osady nachází se veliká hromada kamene, nyní ještě téměř 5 m vysoké, o které lid vypravuje, že tu někdy stával kostel.

Jak už podotknuto, rybníček uprostřed louky se nacházející spouštěti se nedá, obyvatele z Lomů však vypravují, tu že někdy byly ponořeny zvony kostelní, aby se ukryly před nepřitelem se blížícím, pročež jej také němečtí osadníci blízkých Lomů nazývají „Glockenteichel“. Osada „na návsi“ byla pak nepřitelem vydrancována, obyvatelstvo zavražděno a vesnice zapálena. Pouze jediná prý dívka utekla, a zvěstovala krutý osud pusté nyní vsi.

Na sousedních polích nalezeno při vzdělávání půdy dosti věcí starožitných, jako: železné podkovy, ostruhy, hřeby, nože, hlíněné nádoby a p.; nic však se nezachovalo.

Sám pak jsem našel v hlubších rozhorech střepy od nádob hlíněných, vesměs středověkých, jaké znám z Marklu, Českého dvora, a j. m.

Poblíž osady nadřečené spatřiti lze na místě sporým lesem porostlém a nikterak nad okolí dosti jednotvarné nevynikajícím žulový kámen, na všech stranách řemeslně přitesaný, na jehož povrchu pozornost poutá podoba člověka nahého, hrubě vytesaná. Lid německý z Lomů tomuto kamenu říká „der steinerne Mann“, což však žádné ceny předhistorické nemá.

Ačkoli povědomo není, z jakých příčin a za jakým účelem hrubá tato práce kamenická někdy vyrobena byla, předce jest patrné z celé přípravy dosti objemného kamene, že měl tvořiti část větší nějaké budovy, snad co nosič (atlas), že však z příčin neznámých nikdy potřebě nesloužil, a zůstává na místě výroby své, v zapomenutí upadnul.

Na dotýčný kámen upozorněn jsem byl panem Ig. Solperou v Jindř. Hradci; ohledal jsem pak naleziště sám, později také ještě v společnosti p. Dr. K. Jičínského.

Při této příležitosti byl kámen okopán, podkopán a postaven; nenalezeno však ani pod ním, ani vedle něho žádných starožitných věcí, pročež zůstává také na dále co původu a účelu jeho se týče, takoruka poněkud nerozluštěnou hádankou.

Ves pustá „Český dvůr“ (německy Pengeshof).

(Budějovice, Bystřice Nová z h. již.)

Jižně od Starého Města i půdě rakouské spatřiti lze bylo před léty ještě trosky někdejší osady, které tamější Němci říkají Pengeshof, která však nepochybně druhdy slula Český dvůr (Böhmischhof). Výstavnost této vesničky podobala se předešlé; také tu spatřil jsem základy kamenné přibytků čtyřhranných v mírném údolí ve dvou řadách zbudovaných.

Místo někdejší osady proměněno časem v pole a nalezeno tu dosti celých, kotlům podobných nádob, velké množství střepů od nádob hlíněných, podobných nálezům z Kostelní Radouň, Marklu a ze Staré Vsi, pročež pochybovati nelze, že řečená ves pustá s uvedenými místy jest stejnověká.

Při odstraňování posledních — orbě překážejících — základů starobylych chatrčí odkryta tu také obrovská nádoba v společnosti dvou menších; byly roztlučeny a pouze ze zlomků seznal jsem, že byly z tuhy hrubozrné na kruhu robené, červeně pálené a podobně svrchu již vypsáným.

Nalezeno tu pry také několik „dukátů“, po kterých však žádné už stopy nebylo.

Mezi zdejší nálezy přináleží konečně mosazný prsten s písmenou J. K. a vinnou révou.

Nález v Museu města Jindř. Hradce.

Uvedu na tomto místě ještě některé zaniklé osady, které jsem buď sám vypátral a ohledal, anebo takové, o kterých se zachovaly bezpečné zprávy.

Elweis na hranicích česko-rakouských mezi Münichschlagem a Ličovem.

(Jindř. Hradecký archiv: Kniha korespondenční Ad. Pav. Slavaty z roku 1627—1631).

Praunschlág, východně od Bystřice Nové na místě nynějšího Braunschlagu.

Neydek, na cestě mezi Hůrkami a Kaprounem (Listina kláštera Pavlanského u Bystřice).

Friedrichs, mezi Navary (Auern) a Košťálkovem (Gottschalings) u Bystřice.

Drahýška mezi Radouňkou a Radouňí německou, při nynějším dvoře Dráčovskem.

Stará ves, jižně od Štítné.

Jitra mezi Strmilovem a Volešnou něm.

U Malé Lesnice na silnici k Dobersperku v Rakousích bývaly osady „Pfaffenschlag“ a „Gierings“; rovněž u Slavonice v městském lese jsou podnes zříceniny pusté vsi; studeň ještě se tam nachází, vypravuje se o ní, že tam poklad jest uschován.

Také v lese velkostatku Maříže (opodál Slavonic) někdy prý býval dvůr; stopy o něm se však žádné nezachovaly.

Prof. Šembera uvádí na své mapě Moravy dvě pusté vsi na rozhraní Česko moravském a sice jižně od Slavonic na půdě však už rakouské: „Milovany“ a „Miroslav“.

Obydli lidské na Hladově u Mirešovic.

(Tábor, Pelhřimov 3 $\frac{1}{4}$ hod. vých.)

V německé osadě Hladov (jižně od Pelhřimova) odkryl při kladení podlahy p. Šimek ve svém domě ohromné množství popela, uhlí, střepů od nádob hlíněných, hladkých i okrášlených a přechetné zlomky od kachlíků z kamen pocházejících; majitel sám jakož i zedník tam pracující ujišťovali, že mnoho a mnoho vozů podobného materiálu by se z této podzemní místnosti vydobýti dalo. Že při dotýčné práci a hlubším kopání žádného „gruntu“ nenalezeno, majitel byl přinucen, chtěje zjednatí pro podlahu bezpečného základu, vše překlenouti. Týž vypravoval, že mezi četnými střepy s uhlím promíchanými, našel také dřevěný kříž, který téměř na povrchu ležel. Byl asi 50 cm dlouhý a pouze dvěma dlaby spojený.

Do této podzemní místnosti, kterou za někdejší přibýtek lidský pokládám, vedly z jedné strany kamenné schody, nyní ovšem už zazděné; rozkládala prý se téměř pod celým, dosti prostraným domkem a rovnala se tudíž rozměrům většího pokoje.

Místnost samou prozkoumati jsem nemohl proto, že už byla zazděná; měl jsem však příležitost ohledati četné tam vydobyté střepy, rázu vesměs pozdně historického; což platí v míře ještě větší o zlomcích z četných kachlí z kamen.

Soudím dle těchto nálezů, že bydlelo lidské na Hladově jest asi stejnověké s nálezy v zahradě čís. 57 v Jindř. Hradci učiněnými. —

Podzemní skryše v Kost. Radouni.

(Budějovice; Jindř. Hradec 2 h. sev.)

Opodál kostela vykopal jsem, jsa panem děkanem Štefalem na místo samé upozorněn, podzemní skryš, která tu byla do země vyhloubena.

Pozůstávala z podlouhle zaokrouhlené jámy, která na všech stranách byla pečlivě plochými kameny vyroubena a několika velikými plotnami přikryta.

Délka obnášela 190 cm, šířka na jedné straně 80, na druhé pouze 60 cm, na této poslední, užší straně nacházel se těsný, pouze 20 cm široký otvor, který tvořil spojení s podobnou zakrouhlenou, netarasovanou jámou.

V prvnější, roubené jámě, pozoroval jsem dvě vrstvy od sebe rozdílné. První sestávala z drobného, úmyslně na menší kusy roztlučného křemene; druhá pak (spodnější) z uhlí, často z větších kusů se skládající. Mocnost první vrstvy byla 40, poslední 20 cm, tedy celá jáma měla hloubky 60 cm.

V obou těchto vrstvách stály nádoby veliké, ovšem už roztrštěné, z nichž jedna v průměru držela na dně 40 cm, jsouc urobena z polovice z hlíny a z polovice z tuhy, — druhá nádoba, mající na dně známku, zhotovena byla z hlíny s pískem promíchané.

Mimo těchto velikých nádob byly tu také střepy od nádob menších a část hlavy zvířecí, pěkně z hlíny modelované.

V druhé jámě, rovněž zlomky dvou velkých nádob jsem našel.

Nadřечenou místnost pokládám za skryš, neb místo k uschování potravin zvláště a umyslně zařízené. Majít tyto velké tuhové nádoby výtečnou vlastnost tu, že ohromné množství vody do sebe pojímají, a tím před zkázou chrániti dovedou obsah svůj.

Podobné nádoby tuhové, neb také hlínou promíchané, velmi často nacházíme v obvodu krajiny námi tu vypsané; jsouli pak okraje ven vyvalené, neb pouze sesílněné, pokládati sluší je za nádoby k uschování rozličných potravin — zejména obilí — určené; jsou-li však okraje do vnitř nahnuté, více pravdě se podobá, že sloužily k tavení kovů, zejména železa.

Takové nádoby vždy bývají bezúchě a již z té příčiny lze za to míti, že nebyvaly často přenášeny z jednoho místa na druhé, čemuž také obromné rozměry jejich nasvědčují.

V hustých lesích někdejšího hvozdu pomezního, na časté srážky a spršky bohatých, zajisté takové nádoby staly se velmi oblíbenými a nescházely v žádné domácnosti¹⁾, třeba sebe skrovnější; jinak ovšem sloužily některé z nich také k tavení kovu, který se tu všude ze země dobýval a spracovával.

Nález v museu města Jindř. Hradce.

Literatura. Jindř. Richlý Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien.

Odpadky kuchyňské v Kostelní Radouni.

(Budějovice, Jindř. Hradec 2 h. sev.)

Opodál podzemní skrýše, dříve popsané, našel jsem u domu p. Hrubého při samé polní mezi jakousi roklí, která téměř celá naplněná byla nejrozmanitějšími střepy a také celými nádobami.

Při kopání v těchto místech vydobyto, necht' dím přebráno několik vozů takového zboží.

Některé nádoby byly uhlím a popelem naplněné, jiné prázdné; kusy skla, kančí a dobytčí zuby, celé chrupy prasečí, částky kachlů krásně ornamentovaných a p. věcí, nalezeno tu v nejpestřejší směšině u velikém množství.

Veškeré tu objevené střepy a nádoby přináležejí však době novější, historické, avšak není pamětníka v obci Kostelní Radouni, kdo by o nich více pověditi dovedl.

Lid v Kostelní Radouni si vypravuje, že tu někdy bývala osada pohanská (snad protestantská?), zejména pak, že v sousedním domě p. Hrubého ještě před nedávnem nacházel se malovaný prastarý pokoj, v němž pohan (snad poslední?!) bydlel.

Nález v muzeu města Jindř. Hradce.

Literatura Jindř. Richly Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien.

V Mirešovicích.

(Tábor, Pelhřimov 3 1/4 hod. vých.)

Právě vypsaným zcela podobné jsou věci, jež můj bratr Vilém na svém velkostatku Mirešovice objevil roku 1879.

Byloť tu při rozkopání a odvážení mohutné hráze uhozeno na veliké množství rozmanitých střepů od nádob a kachlů hliněných.

Barvy byly černé, přížloutlé a červené, větším dílem už také polévané; mezi nimi pak ležely kusy cihel, opálené a očázené kameny, staré oxydované sklo, kusy uhlí a p.

Mezi okrasami vynikají významné pro středověk ornamenty, pozůstávající z pásma křížků a kolmých čárek pod vypouklým okrajem nádob vytlačených; mimo ornamentu tečkovaného, a z přímek se skládajícího, objevena tu také ozdoba vlnitá a na kachlích rozmanité odznaky a vkusné ozdoby.

Významný jest nález Mirešovický tím, že mezi střepy nalezena také mince stříbrná z léta 1516 pocházející. Tím zároveň jest stanovena doba, v které řečené a jím podobné výrobky keramické u nás bývaly v užívání a kam náleziště položiti máme.

Stráž na skále u Čiměře.

(Budějovice, Bystřice Nová 1 $\frac{1}{4}$ h. sev.)

Jiho-východně od Čiměře (Čachomiřice), uprostřed lesem porostlé vysoké stráně, vystupuje skála, na všechny strany kolmo spadající; odpočívá tu jeden kámen na druhém od pravěku pevně vrstvovaný, podobající se zdělm obrovskou silou zbudované zdi. (Na generalštabní mapě jest skála pod jménem »Beistein« vyznačená).

Z jedné strany na schodech hrubě do tvrdé žuly vytesaných dobře jest přístupné temení ploské, dosti prostranné, zakrnělým borovím porostlé; poskytují daleký rozhled po širé krajině, zejména pak na údolí Čiměřské.

Nalezl jsem tu dosti střepů středověkých od nádob hlínných, kusy omítky a hřeby železné.

Není tuším pochybnosti, že na nepřístupné této skále někdy se nacházel přibýtek lidský a že se odtud střežila stezka podél potoka Hostického od Marklu k Stráži vedoucí.

Živě pak upomíná místnost celá na ony skalní přibytky a stráže, které prof. Zvěřina mistrovskou rukou vyobrazil; jsouť také celé ze dřeva, a kdyby shořely, nezbylo by z nich rovněž více než omítka, hřeby a střepy.

Opevněná místa.

Valy na „Svákově“ u Soběslavi.

(Tábor $3\frac{1}{2}$ hod. již.)

Valy na „Svákově“ jsou jedny z nejzachovalejších v celých Čechách a popsány byly už v Památkách arch. IV. 2.27 a dle těch též v Pravěku: „Západně od města Soběslavi rozkládá se starobylé hradiště v lese Svákovském na výběžku jednoho z površí město v kruhu obklíčujících; výběžek tento] spadá se tří stran příkrě v dolinu; východní stráň jest nejpříkrější, pod ní hučí řeka Lužnice.

Táhne se tu jenom jeden mohutný kruhový val. Od strany východní vystupuje, jsa asi sáh vysoký; čím dále ale k západu a severu se otáčí, tím více vzrůstá, tak že z venku měřen, přes 5 sáhů jest vysoký.

Na dvou místech jsou ve valu vchody prolomeny. Mimo val obklopuje hradiště příkop, teď z části již zasypaný.

V objemu má celé hradiště 448 sáhů, těchto připadá na východní stranu (k řece) 140 sáhů; tam valu není, byl by tam také zbytečný, neboť řeka dole tekoucí a strmina příkrá, jistě přes 20 sáhů vysoká, činí hradiště od této strany nepříteli beztoho nepřístupným.

Valy jsou země nasypány, s části však jest na nich někdejší působení ohně patrné.

V podzimu léta 1880 meškal jsem po delší dobu v Soběslavi hlavně z příčiny bedlivého ohledání valů na Svákově. Máje tam několik dělníků po ruce, dal jsem nejprve na straně severní uvnitř a na úpatí valů kopati. Nalezli jsme tu černou zem, pro-

míchanou s uhlím a hlínou do červena pálenou; jiného však se tu neobjevilo a proto vyhledal jsem místo jiné, ku proskoumání — jak se zdálo — způsobilější. Skoumal jsem totiž temeno valů škváry pokryté, až po delším hledání uhodil jsem na místo, kde tak velký se nacházel škvár, že jsem jím silnou svou železnou hůl ani dost málo pohnouti nemohl.

Poněvadž se i v popise svrchu vzpomenutém neuvádějí valy na Svákově jinak než jako *»spečené«*, domníval jsem se vším právem, že mám nyní nejlepší příležitost o tom se přesvědčiti. Z té příčiny nařízeno dělníkům, aby škvár vyndali, avšak při všem namáhání, páčení atd. nemohli jím ani hnouti, tak, že konečně byli nuceni jej motykou roztrhati, rozdrobiti a kus za kusem s valů dolu házet. Byl ten škvár neobyčejně veliký, skrz naskrz vypálený, děrkovitý a jako pemza lehký. Barvy byl červené a ve větších vydutinách, kde plamen jej někdy prošlehával, na černo, fialovo a p. vypálený. Když byli dělníci takto mnoho škvárů vydobyli, zůstal tam konečně poslední, ještě velikému balvanu se rovnající kus, který s nemalým namáháním na temeno valu vyzdvihli.

Teprv nyní bylo lze pozorovati, že onen celý, pracně rozdrobený a po kusech vyndaný, dříve v ohromný balvan spečený škvár zcela vyplňoval *okrouhlou, uvnitř vydlážděnou dutinu*.

Táž byla 1 m hluboká a 2 m široká. Dlažba, pečlivě urovnaná, skládala se z hrubších, nepřipravených kamenů křemenných. Velkým, kdysi na ně působícím žárem, byly tak propáleny, že při jich vydobývání nejedny téměř na prach se rozpadly, a svalily se některý i více centnýrů těžký kus s temene — zde 10 m vysokých valů — do ohrady, rozdrobil se na samé kousky. Dále bylo nalezeno v téže mísovité vydutině na straně západní několik kamenů slepencových, v nichž jsem poznal *drobným křemenem promíchanou výbornou rudu železnou*, na kterou někdy horko tak vydatně působilo, že se drobila jako písek.

Po odstranění dlažby, pravidelně skládané a asi 20 cm silné, která spodek one dutiny pokrývala, uhodilo se nejprve na vrstvu uhlí a popela 3 cm mocnou a pak na mrtvý jíl, jak jej v celé krajině okolo Svákova nalazáme a z něhož celé valy nasypány jsou.

Pátraje dále v dutině nyní zcela vyprázdňené, objevil jsem na straně severo-východní — tedy směrem do místnosti valy obehnané — těsně připojené dláždění vodorovné, prve hlínou, popelem a uhlím téměř na 20 cm pokryté, jehož plocha držela

asi 1 čtv. m. Z okolností a příznaků zde uvedených brzy jsem spozoroval, že představuje neckovitá dutina *pec*, plochá dlažba vodorovná že byla *topení*, a vše dohromady že nemohlo míti ondy jiného účelu a nebylo k ničemu jinému, než *k tavení rudy železné*. Poněvadž pak onen škvár v jeden kus spečený nepo-
cházel než z rudy železné zde tavené, a poněvadž celou dutinu (*pec*) tak vyplňoval, že i s dlažbou téměř v jeden celek spojen byl, mohl jsem se vši určitostí souditi, že vše nacházím zde v takovém stavu, jak před mnohými sty lety po ukončené práci hutnířské to zde zůstalo.

Otvoru, kudy roztavený kov by se byl řinul, nikde jsem však dosud nepozoroval, nicméně jsem se domníval, že se as nikam jinam sváděti nemohl, než do hloubky, tedy do valu sa-
mého. Nařídil jsem proto dělníkům, aby kolmo hlouběji do valu — uprostřed peci — kopali. Za několik okamžiků, jeden z děl-
níků, stoje právě uprostřed neckovité dutiny, vzkřiknul, propa-
daje se do hlubiny pod ním se otvírající.

Při bedlivém ohledání této „propasti“ poznali jsme, že uprostřed celé dutiny, kolmo do valu vede roura do jílu pěkně vykroužená; průměru měla 40 cm a hloubky — pokud při naší práci se nezasypala — 160 cm.

I domýšlel jsem se nyní poznávati, kam ruda roztavená řinula; a poněvadž škvár, celou pec vyplňující, od doby peci vypálení zde nepohnutým zůstal, soudil jsem, že také železo roz-
tavené na dně objevené té roury nacházeti se musí.

Kopalo se tedy s chutí až do noci a následujícího dne až do poledne, avšak na dno jsme se dosud nedostali. Aby se tak stalo, bylo nutno téměř dvě třetiny valu v celé jeho mocnosti prokopati, což nemalou působilo obtíž.

Téhož dne odpůldne nechal jsem kopati ve valu a dal jsem ohledati místnost uvnitř valů, tedy Hradiště samé. Rozestavil jsem dělníky asi 20 m od sebe v rovné čáře, nechaje od 5 ku 5 m půdu motykou ohledati; uhodil-li který na mrtvinu — jíl — začal ve směru za svým předákem o 5 metrů dále zase kopati. Práci tou počato na straně východní podél valů až k valům zá-
padním a zase směrem opačným.

Způsobem tím dal jsem proskoumati asi třetinu celé valem obehnané půdy, nečítaje k tomu práci svou vlastní, vykonanou na všech koncích téhož valem obehnaného prostoru pomocí své železné holi. Jiného však než jílu nikde jsme se nedokopali; o jakési vrstvě kulturní ani stopy. — Vrátili jsme se proto ne-

příliš uspokojení k večeru do Soběslavi. — Za několik dní pokračoval jsem v práci té a sice opět ve valu; z objednaných šesti dělníků dostavila se však jen polovice.

Ona roura do valu vykroužená proskoumaná byla už v předešlých dnech do hloubky čtyř metrů a ještě jsme se dna nedokopali. Nyní čím dále, tím pracnější byl postup. Nejprve bylo potřeba průkop asi o 1 m rozšířiti, neboť jen tak mohla se zase roura, sypkou zemí vyplněná, dále sledovati.

Další práce dala se hloubením asi tak, jak se vykopává studně. Jeden dělník totiž, zvláště čilý a obezřelý s velkou rozšafností pracoval do hloubky, vyhazuje zemi daleko nad sebe do průkopu, kdež druhí dva dělníci ji odstraňovali. Práce ta, zvláště pro dělníka v »studni« nad míru namahavá, dovedla nás konečně v hloubce šesti metrů k zdárnému výsledku.

Nenalezli jsme sice ani kovu, ani cokoli vzácného, k ozdobení nějaké sbírky starozitností spůsobitelného, avšak uhodili jsme na *dno*! Dutina peci, na temeni valu zbudovaná, měla zde v naznačené hloubce konce svého, a byla na metr vysoko popelem naplněna. Nebyl tedy propouštěn onou rourou z rudy roztavený kov, jak jsem se domýšlel, nýbrž býval to *popelník*. A předce jsem se tomu těšil, dozvíděv se konečně, za jakým účelem dutina rourovitá, 6 m hluboká, druhdy zajisté pracně byla vykroužena a k čemu jí užíváno!

Ještě zmíniti se dlužno, že přes ústí roury právě pod pecí, křemenem vydlážděné, ondy položen byl kus dřeva, který na jedné straně až daleko do vodorovné, topení představující dlažby sáhal, na druhé pak as 50 cm. onu rouru přesahoval. Ze dřeva (žlábků?) při »vypalování« pece stal se uhl, a v popelníku našel se také skutečně onen kus, který přes rouru 40 cm. širokou položen byl, a jak zhora připomenuto, tíží dělníka na něm stojícího se přelomiv, i se zemí dolu spadnul.

Tento, nyní v uhl proměněný kus dřeva, dvojí měl asi účel; jednak sloužil k tomu, aby ruda v peci narovnaná do roury padati nemohla, jinak snad jako žlábek vykazoval rudě roztavené volnou cestu do nějaké nádoby nebo snad formy.

Nejdolejší část »popelníku« 1 m vysoká, velmi jemným popelem naplněná, byla po stranách hlínou vymazána, a že se v místech těch nejhlubších větší věnovala pozornost na upravení roury, lze souditi z toho, poněvadž podél celého spodku dobře byl znáti *otisk* v měkké hlíně někdejšího dřevěného obkladku.

Byla tedy dle nynějšího názoru ona roura as podobně sdělána, jak se v naší době budují vysoké komíny (cylindry zvané).

Že při děláních výše popsané roury téměř celý val prokopati se musil — neb předpokládám, že tavení železa do doby mladší připadá než nasypání valu samého — jest nepochybné. Ostatně náhled ten podporuje se výdatně i tím, poněvadž pod pecí nacházíme v několika centimetrech hloubky vrstvu asi 50 cm silnou z velmi dobré hlíny složenou, která, jsouc čím dále ke krajům tím slabší, tvoří polokruh, jenž se klenutí podobá, a vždy hloub a hloub k úpatí valu se kloní. Kruh takový, z hlíny zdělaný, dodával peci na něm spočívající větší stálosti, a jistějšího základu.

Tolik najisto postaveno, že na Svákově v době dávne — pro nás předhistorické — také z rudy železo se tavilo; pakli se také dále zde připravovalo, zůstává prozatím otázkou nerozluštěnou.

Že tavení železných rud na Svákově po dráhnou dobu se provozovalo, o tom, jak soudím, pochybnosti není. Ačkoli jsem se přesvědčiti nemohl, jestli tam ještě na jiných místech pece k témuž účelu se nacházejí čili nic, pozoroval jsem nicméně, že téměř celé valy na temeni až na výšku 1 m pokryty jsou škváry, jež z tavení rudy železné pocházejí.

Jakým způsobem právě na temeno valů se dostaly, vysvětlují si takto: Jakmile totiž vyrábění železa na Svákově počalo a mnoho škvárů se nashromáždilo, nastala otázka, kam je odstraniti? Měly-li se do přískoku svalovati aneb snad do vnitř prostoru valy ohrazeného? V prvním případě by se příkop brzy vyplnil a tím zajisté při obležení Svákova svou důležitost větším dílem ztratil; v druhém pak případě by se ovalený prostor znenáhla zmenšoval a na valy by přes tu spoustu škvárů v době potřeby byl přístup velice stížen. Stalo se tedy jich odstranění způsobem jiným, a jak se zdá, velmi užitečným. Rozvážely se totiž škváry po temenu celých valů; tím nabyly tyto větší výšky, spolu se stal příkop poznenáhle hlubším a náspy nabyly větší stálosti.

Lijáky, kruté mrazy, všelijaké nehody povětrné a p. nemohly jim nyní uškoditi tou měrou, jak se to as dříve zajisté často stávalo; a jíl netvořil více na temenu valů při deštivém počasí téměř neschůdnou cestu, aniž stékal po prudkém srážu do příkopů i do prostoru ohrazeného, tak že skutečně výhody z takového použití škvárů byly velké.

Že pak na některých místech nacházíme buď větší buď menší kusy do červena vypálené hlíny, jest ovšem okolnost uvážení hodná a měla snad příčinu v tom, že sem tam na temenu valů »stráže« umístěny bývaly; též na úpatí valů lidská bydla se nacházela, tedy dřevěné neb z proutí spletené sruby, po kterých, když popelem lehly, jíl na červeno vypálený zůstal. Na srážech (stranách) valů mimo kousky uhlí z dříví dubového podobné úkazy někdejšího působení ohně nikde nepozorujeme. Po mém náhledu, jak z uvedeného plyne, *nejsou na Svákově spečené valy*, což vysvětluje i z okolnosti, že škváry náhle přestávají a pod nimi není leč mrtvý jíl, jakož i že na srázu obyčejně žádných škvárů a žádné pálené hlíny nenacházíme. Kdyby se byly valy působením ohromného ohně aspoň na některých místech spekly, tož bychom zajisté nyní shledali *poznenáhlí* přechod a pozorovali působení ohně do určité hloubky náspu samého.

Ku konci ještě podotýkám, že škváry skrz na skrz jsou propáleny a že mimo drobné kousky křemene, někdejší rudy železité ani nejmenší stopy v nich nenajdeš.

Ze všeho též vysvětluje, že tavení železné rudy na Svákově nebylo žádným pokusem lidí v tom nezkušených, nýbrž že po dlouhou dobu na základě dávných zkušeností provozován zde skutečný průmysl. Železo nevyrábělo se zde, soudíce z ohromného množství škvárů, pouze pro domácí potřebu, nýbrž pro znamenitý, dobře zavedený obchod.

Nález v Museu města Jindř. Hradce.

Literatura. K. Špaček, Památky arch. IV. odd. 2. str. 27. — »Pravěk« str. 420. — Jindř. Richlý Památky XII. 223.

Markl a Landstein.

Velkolepé zříceniny hradu Landsteina, nedaleko zemských hranic Čech, Moravy a Rakous, nalézají se na severním konci vysokého a ze dvou stran příkrého hřbetu zdělí asi dvou kilometrů, jenž k Starému Městu mírně se sklání. V tomto směru od zřícenin jmenovaných as 800 kroků stojí na ten čas kaplička v sousedství ohromných balvanů tu a tam rozmetané skupiny tvořících. Kaplička stojí na okrouhlém místě, as nejvyšším na celém hřbetu, které jest 45 kroků dlouhé a 20 kroků široké a

obehnané valem dosud na metr vysokým. Uprostřed valu pak trčí několik mohutných balvanů, těsně k sobě přiléhajících, z nichž na všechny strany a také až na hrad Rakous utěšený otvírá se rozhled.

Poloha a úprava celého místa zdá se svědčiti tomu, že už v době předhistorické se tu nacházela stráž a snad také obět-niště pohanské, ačkoli krom valů, významných pro poslední doměnku, nalezu se posud nedostává.

Není pochybnosti, že místnost nadřečená pro důležitost svou strategickou také ještě v době historické bývala upotřebena.

Valy jsou podoby elipsy a mají zvláštním valem chráněný vchod na straně jedné. —

Jiné, neméně důležité, avšak mnohem rozsáhlejší valy jsou ony, které se nacházejí na úpatí hradu Landsteinského, při nynější osadě Markl, jsouce odděleny hlubokým průsmykem od hradu samého.

Markl, který pamětihodným se stává také romanským kostelem, z kterého se presbyterium posud zachovalo, rozkládá se na mírně vyvýšeném, na tři strany strmě v údolí spadajícím ostrohu, který na všech stranách dosud znatelnými a z části zachovanými valy někdy býval obehnan.

Směr starobylého valu naznačen jest krom náspů. také dosti mohutnou vrstvou popele a uhlí, zbytků tuším někdejších srubů dřevěných, které ohněm někdy lehnuvše, v prach a popel proměněny byly.

Celá místnost valem obehnaná podobá se elipse s průměrem asi 200 a 500 kroků a bývala ondy, rovněž jako nyní pouze s jedné strany, hlubokým, úzkým, a srázným úvozem — který poznenáhle vystupuje a uprostřed nynější osady ústí — přístupna.

Poloha Marklu u porovnání s polohou Landsteina přesvědčí nás, že strategické jen tenkrát mohl míti důležitosti, když společně s poslednějším působil; má-li pak takové působení na př. o obraně stezky tu vedoucí míti důležitosti předhistorické, nutno předpokládati, že také tenkrát už na dominujícím hřbetu Landsteinském, rovněž nacházely se sruby neb valy, o kterých skutečně posud znatelné se tam zachovaly stopy rázu tuším staršího než zámek později zbudovaný.

Na Marklu často už nalezeny byly celé nádoby hlíněné, obyčejně rozměrů znamenitých, avšak vždy byly roztlučeny tak, že se žádná nezachovala; vypravováno také, že při kopání

sklepa nalezena nádoba, puklicí přikrytá, v které se nacházely dlouhé vlasy, tuším, že ženské.

Já na Marklu častěji kopati, zejména pak uprostřed osady záhadný jakysi pahrbek proskoumati jsem dal.

Po několika denní práci přesvědčil jsem se, že v těchto místech někdy bývalo sklepení s jedné (vyhodní) strany na dvou schodech kamenných přístupné. Mnoho popela, uhlí a kusů opálených dřev, džbánků polévaný, dvě nádoby hlíněné bez ouška, 2 pukličky, vřetena, kusy železa a mosazný kroužek, bronzovému podobný, byl hlavní výtěžek namáhavé práce. Zajímavý byl též poslední z ploské, přitesané žulové desky upravený schod, na jehož spodní části nalezeny byly 2 důlky na spůsob misky úmyslně vyhloubené.

Řečené sklepení na všech stranách bylo kamenem vyroubeno, majíc vnitřní prostoru 3 m hlubokou 4—4·5 m dlouhou, a 3 m širokou. Také nalezeno tu dno od velké nádoby tuhové rozměrů znamenitých, které bylo pokryto silnou vrstvou tekutiny skleněné.

Na jiných místech nalezeno rovněž uvnitř valů podobných střepeň hlíněných neb tuhových velké množství a však nikdy celých nádob, z kterých však jedna, tuším, dodána do Bystřice, kde se v budově školní posud nachází.

Že Markl v době historické tvořil předhradí a tržiště a vždy býval v spojení, nechť dím, v ochraně vévodického jemu hradu Landsteina, nemá pochybnosti a jest všeobecně známo; domnívám se však, že také už v době dřívější mívala místnost ta, jak již podotknuto, důležitost k ochraně stezky Rakouské v těchto pohodlně přístupných místech do Čech vedoucí, že tedy tvořila *zemskou branku*. —

Nacházímeť pak v letopisech Fuldenských nad jiné pro nás zajímavou zprávu z roku 871. týkající se nejbližšího sousedství této krajiny neli Marklu samého. Slyšme, co o této události píše Dr. H. Jireček v Slovánském právu.

„Krajina hradu Rakousů (jméno to požaduje bedlivého ohledání; skrývat se v něm zajisté jméno Rakatův Ptolomeových, sousedů Bajmův z 2. stol. po Kristu) na Dyji byla v 9. stol. učiněna krajištěm (říše franská měla proti zemím, které s ní na východě sousedily, řadu tak zvaných krajišť neboli mark) frankobavorským proti Čechům i Moravě zároveň.

Hlavně a nevýratně vysvítá to z letopisů fuldenských, jenž r. 871 oznamují, kterak oba krajištníci, biskup Arno a hrabě

Rudolt, útok učinili na svatební průvod, vezoucí knížecí dceru na Moravu za muž Svatoplukovi, toho času Frankům nepřátelskému.

••Rex mense octobrio in Boiariam profectus contra Behemos irruptionem in regnum suum molientes, tutores partium illarum misit, Arnun videlicet episcopum et Rudoltum comitem aliosque cum eis. Adversarii (i. e. Bohemi) autem *quendam locum vallo firmissimo circumdederunt, iter angustum in ipso aditu facientes*, ad insidias sc. illorum, qui terminos observabant, ut si forte aliquis ex illis illuc veniret, in ipso *angusto itinere*, nusquam declinare valens occideretur. Interea Sclavi Marahenses (i. e. Svatopluk) nuptias faciunt, ducentes cujusdam ducis filiam de Bohemis. Quod quum supra dicti viri i. e. Arn et alii qui cum eo erant, comperissent, illico armati adversarios sequebantur. Illi autem fugientes, ad *vallum memoratum* ignari venerunt, ibique propter *loci angustiam*, equis et armis derelictis, vix nudi evaserunt; nostrates vero supervenientes, 644 eguos cum frenis et sellis atque ejusdem numeri scuta, quae fugientes dimiserant, invenerunt. •• —

Dějiště tohoto skutku, praví H. Jireček dále, nemůže být než končina Moravy mezi stezkou Jihlavskou, kudy svatebníci z Čech na Moravu se brali, a onou stezkou českou, kterou Čechové silnou byli opatřili hradbou proti franským krajištníkům, tedy asi mezi punkty Třebíčí, Znojmem a Raabsem.

Svatebníci byli patrně již na půdě moravské, když jim krajištníci zaskočili cestu; i prchali ke *druhé stezce české*, proti krajištníkům ohražené, aby se uchránili před nimi. Že pak *vchod byl velmi úzký*, zanechali koně i zbroj před vchodem a vskočili do hradby; bylot svatebníků podle počtu koní výše 600. I nemohla hradba ta býti na jiné stezce, než která z *Dyje řeky vedla do Čech k osadě Stráži, přes dnešní Staré Město, kde se nyní sbíhají hranice české, moravské i rakouské*. Proti této stezce pak vhodně stál hrad Raabs na Dyji; zde tedy měli řečení krajištníci stanovisko své •

Neznaje svého času ani dotýčnou zprávu letopisů Fuldenských, ani kombinace Dr. H. Jirečka, nevalhal jsem, po seznámení se s dotýčnou krajinou (od Raabsu až k Stráži), zejména pak dle nevšední polohy valů u Markhu a Landsteina, položení v tato místa stezku z příčin svrchu uvedených H. Jirečkem tušenou co stezku „neznámého jména“, kterou však nyní už zcela případně pojmenovati můžeme *stezkou Rakouskou*.

Svrchu uvedená zpráva dotčeného rukopisu v spojení s pozorováním H. Jirečka stává se tím pravděpodobnější při řádném ocenění polohy tamnější hornaté krajiny. Nebyloť tam od Raabsu (castrum Rakous) v jiných místech pohodlnějšího a přirozenějšího přístupu do Čech, než právě v těchto místech.

Zbudování hradb v tak příznivé a důležité poloze, silné jejich opevnění valem, příkopem a srubem dřevěným; úzký, pro nepřitele vnikuvšího, jen s největším nebezpečím — jako past — přístupný vchod, úplně srovnávají se s polohou — zcela neobyčejnou — v letopisu Fuldenském vypsanou.

Uznáváme-li pak identičnost valů Markelských s nadřečnými, v dotčeném rukopisu vyznačenými, tož také pochybovati nebudeme o starobylosti a důležitosti jejich pro krajinu naši.

Sloužiliť tenkrát už, nejen co útočiště — refugium — ale také k chránění stezky v těchto příhodných, ale také pro vpády nepřátelské nebezpečných místech pomezího hvozdu.

Nálezů významných z této doby se ovšem z Marklu na ten čas nedostává, což z části vysvětliti lze také tím, že tu bývalo místo rázu ryze strategického, v krajině jinak neobydlené.

Nález v Museu města Jindř. Hradce.

Literatura. H. Jireček »Slovanské právo«. Řichlý Jindř. Památky arch. XI. 243. Jan Orth l. c. 527.

Kostelec.

Dvě hodiny J. Z. od města Jihlavy v mírném údolí, kterým protéká říčka Jihlavka, a s kterou se v těchto místech spojuje potok Třeštička, nachází se osada Kostelec, přináležející k Moravě; pouze mlýn a dvě menší budovy na l. břehu Jihlavy patří do Čech.

V osadě Kostelci na vyvýšeném místě stojí starobylý kostelík gotický a naproti němu na půdě již České dvojí valy, z nichž jedny na příkrém skalnatém břehu, druhé v močálovitém údolí někdy byly zbudovány.

V obou valech stávaly též tvrze, jichž zříceniny před nedávnem spatřiti tu lze bylo; nyní už jen valy na povýšeném břehu l. Jihlavy se zachovaly; druhé zcela byly rozkopány a rozryty tak, že toho času stopy o nich už nenajdeme.

Před léty však vše bylo ještě v stavu takovém, že jsem místnost dobře ohledati mohl.

Valy na srázném 8—10 m vysokém vrcholu zbudované jsou rozměrů velmi skrovných, avšak dosti pevné a úpravné. Výška jejich obnáší 4—6 m; šířka na patě 16—20 m, na temeni 2—8 m. Valy neohrazená část opevněna někdy byla zdí z kamene na hlínu vystavené, na níž se nepochybně ještě nacházelo dřevěné roubení. Místnost valy obehnaná tvořila nepravidelný čtverhran směrem sev. přístupný, jehož strany měly rozměrů 46, 53, 52 a 33 krocejů (5 kroků = 2 sáhy), obsahovala tudíž prostor asi 330□°.

Skrovná tato místnost rozdělena bývala ještě na díly dva. Nalezeno tu před léty mnoho střepů od nádob tuhových, uhlí a popela. Při kopání mnou v těchto místech započatém nenačeno ničeho, neb místnost jest kamením poseta a pouze nákladným kopáním lze by bylo výsledku nějakého se dodělati. —

Druhé valy od předešlých asi 600 kroků vzdálené, stávaly v močalovitém údolí, tvoříce podlouhlý čtverhran, náspem a příkopem — někdy vodou naplněným — obehnané. Rozměry valů byly tyto: 35, 30—45, 47 kroků, které objímaly místnost ve výměru 235□°.

Valy z pouhé země nasypané byly místy 1—2 m vysoké a velmi dobře zachované se vchodem, který se nacházel na straně severní.

Celá místnost na dvě stejné části, náspem rovněž byla předělena; v jedné stávala tvrz s vížkou před léty ještě z části zachovalou a připojeným k ní rozsáhlým sklepem, v kterém nalezeno mnoho věcí železných středověkých; pod dlažbou uhozeno na 3 nádoby z hlíny hnědé urobených, zcela zachovaných; stály prý otvorem vzhůru a byly naplněny hlínou a kůstkami; okras významných neměly, než tři rovnoběžné kolem okraje vedené rýhy.

Dal jsem tu na různých místech kopati, zejména na druhém oddělení, kde tvrže nebývalo; nalezeno veliké množství hlíny polopálené, s otiskem rákosí, chvoje a dřeva, omítky to nepochybně chatrčí dřevěných; rozličné částky železa, nože, střepy a celá dna od nádob hlíněných. Kolem valů pak mohutnou vrstvu uhlí a popela — zbytků asi někdejších dřevěných srubů — poukazující k tomu, že tu někdy vše ohněm v prach a popel proměněno.

Žádná z objevených zde starožitností, podobně jako na Marklu, nesáhá do doby předhistorické. Nicméně domnívám se, že také tyto valy jsou starší tvrzí tam později zbudovaných, zejména oné nad potokem. Tuším, že někdy chránily stezku rovněž obchodní, která tu vedla podél říčky Jihlavy z Moravy do Čech a snad také podél hranic k Marklu; neb pravdě se podobá, že stezky pomezí také mezi sebou spojeny bývaly někdy ještě stezkami méně schůdnými — pohraničními.

Z této stezky zachovaly se skutečně stopy u valů samých, jako i na srážné straně u Rouneka, naproti Čertovu mlýnu. Obširněji pojednáme o nich při stezkách pomezích.

Ostroh u Maříže.

(Dačice, Slavonice — na Moravě — $\frac{1}{2}$ h. Z.)

Asi 1500 kroků jižně velkostatku Maříže, majetku p. Lva rytíře ze Stanglerů, nachází se na půdě už rakouské ostroh, na tři strany téměř kolmo v prostranné údolí spadající, na čtvrté pak příkopem a valem přepažený.

Násep a příkop posud jsou zachovány; poslední jest 2—4 m hluboký a 4 m široký. Při kopání nalezeno tu uhlí, popel a střepy od nádob tuhových.

Zdáť se, že také tento ostroh střežil stezku, někdy od hradu Rakous k zemské brance u Landsteina vedoucí.

Hražená ves Krupčiny.

Nutno-li o praehistorickém významu popsaných tu místností opevněných z nedostatku významných nálezů posavadních pochybovati, platí totéž v míře svrchované o nálezišti svrchu naznačeném. Nicméně jest velmi zajímavé, a pokud povědomo, v krajině námi tu vypsané, svého druhu jediné.

Také o Krupčinách ani historické, ani tradicí zachované zprávy se nedostává; trosky někdejší osady jedinými jsou avšak dosti významnými svědky někdejší přítomnosti její.

Zásluha prvního odkrytí této místnosti přináleží p. Dr. Slavíkovi, který mne nejen na místo samé upozornil, ale také obou tam podniknutých výprav se účastnil. Vzdávám na tomto místě za vzácnou ochotu a ještě vzácnější pohostinství upřímné díky!

Tři kilometry jižně od Kamenice n. L. na levém břehu potůčku Bradelského nachází se kamennou zdí obehnaná a tímto způsobem někdy opevněná místnost, které se říká Krupčiny. Poloha, na které se tato ohrada zdvihá, nevyniká nikterak nad okolí; naopak, poblízku jest mnoho, často značně vyšších a k obraně spůsobilejších kopců; pročež jí přiřknouti nelze významu strategického.

Celá místnost kamennou, na hlínu spojenou, posud ještě 1 m vysokou a jednou tak širokou zdí obehnaná zaujímá prostor kruhovitý s obsahem asi 1500⁰ — téměř jednoho jitra.

Není pochybnosti, že nadřečená zeď někdy bývala mnohem vyšší, což vysvětluje již z toho, že z kamene odtud vzatého, vystaveny byly poblízku se nacházející „hamry“ a obydlí hajného. Vnitřní prostora ohrady, k jedné straně mírně nakloněné, jest povrchu nerovného, jako násilně a úmyslně rozkopaného, tak že v některých místech výše jednoho metru nad terrain vyniká.

Na jižní, nejvyšší části, při samém kraji ohrady jest studeň z kamene uměle vyroubená, z níž voda poznenáhle se prýští, celou prostorou protéká a na dolní straně zdí se vytrácí; celý tok nyní tvoří močálovitou, rákosím porostlou úžlabinu.

Opodál studně, rovněž při samé zdi jest jáma, nyní ještě na 2 m hluboká, po jedné straně tarasovaná, o které lid vypravuje, že tu někdy býval sklep; nelze o tom také pochybovati při pohledu na spůsobitou k takovému účelu místnost.

Uprostřed ohrady leží hrubý balvín rulový, samorostlý, od pravěku tu odpočívající a ničím nad jiné podobné kameny nevynikající.

Kopáním opodál tohoto balvanu do hloubky objeveno mnoho střepů od nádob hliněných, někdy také okrášlených, vesměs středověkých; jeden z nich vynikal vzácnou v těchto končinách okrasou vlnitou.

Tytož byly velmi skrovné výsledky prvního ohledání ohrady Krupčinské. —

Dne 4. září 1884 podniknuta druhá „výprava“ na Krupčiny, kde dělníci již dřívce objednaní nás očekávali.

Tenkrátě s prací započato na místě někdejšího sklepení tím způsobem, že se kámen během času shroucený vybíral a z prostory sklepu vyhazoval.

Po vykonání této předběžné práce objevila se na straně jižní posud zachovaná, na hlínu robená zeď, která sahala na 150 cm hluboko, načež následovala samorostlá půda.

Mimo kameny objeveno tu pouze několik střípků lomu černého, uhlí a popel.

Při následujícím skoumání půdy v obvodu téměř celé, zdí obehnané a nyní lesem porostlé místnosti uhozeno na třech místech na vrstvu kulturní, která se později co možná důkladně proskoumala.

Jedno z těchto míst objeveno opodál kamenné zdi na straně západní.

Již na povrchu našli jsme tu střepy rázu rozmanitého, jichžto čím hlouběji kopáno, tím více přibývalo; byly veskrz od nádob středověkých, na kruhu robených, často velmi vkusně okrášlených. Nalezen tu též železný nůž, jiný kus železa, brousek, část „řimsu“ nedopáleného, jak ze zdá od kamen; kusy omítky porosní s otiskem dřeva, proutí a slámy, uhlí a popel. Veškeré zde uvedené předměty hojně byly prosetlé černou zemí a nacházely se na prostoru poněkud vyvýšené, asi 20 čtvereč. m. obsahující a 50 cm silné; této vrstvě kulturní následovala v celém prostoru naznačeném urovnaná plocha 20 cm silná, která pozůstávala z hlíny jako kámen tvrdé, upěchované a na povrchu uhlažené.

Veškeré tu popsané okolnosti poukazují zřejmě k tomu, že v těchto místech někdy se nacházel příbytek lidský, který měl vodorovnou, pečlivě upěchovanou podlahu a vněmž se mimo rozmanité nádoby hlíněné též kamna nacházela; bylť pak ohrazen dřevěným, neb z proutí a z rákosu upleteným roubením, které podobná střecha kryla.

Druhé místo, které rovněž proskoumáno bylo, nacházelo se poblíž předešlého, jsouc nad okolní půdu poněkud vyvýšeno. Nalezena zde pod vrstvou hlínou spojeného kamene rovná plocha, která zaujímala — pokud jsme se pro stromy práci překážející přesvědčiti mohli — několik čtverečních metrů, sestávající ze železitých škvarů, bedlivě na hlíněný podklad seřaděných. Hojně střepy, které se tu s uhlím a porosní omítkou promíchané nacházely, nasvědčují tomu, že také v těchto místech předešlému podobné bydlo lidské se někdy nacházelo.

Nejznamenitější výtěžek — ovšem pouze na střepy — (!) poskytovalo místo jiné, těsně k studni a kamenné zdi přiléhající; bylo již na povrchu naznačeno kamením tu bez ladu a skladu nahromaděným, tvořic jakýsi pahrbek.

Po odstranění několika větších kamenů, objevily se střepy velikých nádob hlíněných, kterých při dalším kopání a ro-

zebírání nadřečeného palírbku čím dále, tím více přibývalo; byly promíchány s uhlím, popelem a cihlami, velkým žárem někdy tu působícím téměř v jediný celek spečeny, zejména částky dvou velikých nádob byly téměř seškvařeny a prudkým ohněm zohýbány a až do modra spáleny. Mimo tyto obě nádoby, které sestavit z četných zlomků se nepodařilo, objeveny ještě četné střepy od nádob menších, často velmi vkusně ornamentovaných. Na východní, k studni obrácené straně nacházelo se mezi uhlím velké množství zrní spáleného (konopí). Celá místnost byla kamenou zdí ohrazena a představovala čtverhran 2 m široký a nepochybně mnohem delší.

Nepochybně v této místnosti různé potraviny se někdy nacházely, které když celá osada uhořela, také v prach a popel lehly.

O nádobách na Krupčinách vykopaných budiž poznamenáno tolik:

1. Nádoba veliká s okrajem do vnitř vysedlým, 5 cm širokým, zakulaceným. Průměr při otvoru 42 cm, dna 26 cm; jest ze smíšeniny hlíny, písku a kousků tuhy na kruhu robená. Okrasu tvoří tři rovnoběžné žlábký, v obvodu celé nádoby vyhloubené.

2. Nádoba rovněž veliká, předešlé podobná. Průměr při otvoru 40 cm, dna 25 cm, vysedlého okraje 4·5 cm.

Obě nádoby bezuché barvy byly červené až přimodralé, zároveň pak byly žárem zohýbané a téměř seškvařené.

Jedna z nádob má pod okrajem na dvou místech známku, nepochybně hrnčířskou.

Následující nádoby jsou už rozměru mnohem menších a sice:

3. Nádoba s okrajem odstávajícím. Jest z velmi jemné hlíny robená, barvy červené; pod okrajem zdobena jest okrasami hvězdám podobnými a do měkké hlíny vtačenými.

4. Střep od nádoby barvy tmavohnědé s okrajem odstávajícím a s okrasou vlnitou.

5. Střep od nádoby z bílé hlíny na modro zbarvené s okrasou, skládající se z obdélníků těsně seřaděných.

6. Střep od nádoby míse podobné, jen 8 cm vysoké, z hrubé hlíny zhotovené.

7. Poklička z černé hlíny a j. v.

Veškeré nádoby, pokud z četných střepů souditi můžeme, byly tvaru velmi rozmanitého, a velmi řemeslně, až uměle provedeny.

Nálezy na Krupčínách nemají — jak už často podotknuto — rázu praehistorického ve vlastním smyslu slova; jsou totožné s podobnými nálezy na Marklu, Jindř. Hradci, Kostelní Radouni a j. v. učiněnými; — proto však, že tu ani už nenacházíme okrasu na vnější straně dna, které na uvedených tu místech se objevují, a proto také, že mnohé nádoby, na Krupčínách s druhými společně nalezené, jsou už rázu mnohem mladšího, nelze ohradu tu neb ves hrazenou položití v jednu dobu s onými, ale pokládati ji sluší za mnohem mladší. —

Že pak místnost zdí obehnaná podobný asi měla účel jako hradiště — ovšem mnohem starší — není pochybnosti; sloužila však více k větší bezpečnosti proti dravé zvěři a potulujícím se lidem než k obraně; poskytovalať tudíž pracovitým a mírumilovným nepochybně obyvatelům svým větší bezpečnosti a žádoucího klidu.

Nález v Museu města Jindř. Hradce.

Literatura. Jindř. Ríchlý »Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien«

Čihadlo u Mirešovic.

Severně od velkostatku Mirešovic, majetku mého bratra Viléma, vypíná se kopec »Tomšův« a na nejvyšším temenu jeho, část polookrouhlého náspu, valu podobného, rozměrů velmi skrovných; na vnitřní straně jest vyhloubena jáma, někdy nepochybně kamením vyroubená a střechou přikrytá.

Při prozkoumání místnosti nadřečené v společnosti s bratrem Vilémem našli jsme opálené kameny, uhlí, popel a několik recentních a bezvýznamných střepů od nádob hlíněných.

Z Tomšového kopce lze přehlédnouti dalekou krajinu až na Jihlavu, Kostelec, Rounek, na údolí, které protéká potok »Otávra« a hluboko do sousední Moravy.

Místo samo, jakož i valy posud tam zachované ve spojení s významným jménem »Čihadlo« nasvědčují tomu, že se odtud někdy pozorovala daleká krajina a nepochybně také stezka po blízku vedoucí, že tu tedy bývala »stráž«.

Pádných důkazů pro tuto domněnku v podobě významných nálezů ovšem se nedostává. —

Vysoký kámen (der hohe Stein) u Maříže na Moravě.

Jiho-západně od Maříže nachází se poblíž prostranného údolí les *sosna* (•Sosa•) a v něm vysoká skála, od tamějších německých obyvatelů „der hohe Stein“ nazvaná.

Ačkoli dotýcnou skálu a k ní těsně přiléhající valy od dávna dobře jsem znal, předce podrobná data o nich mně scházela; obrátil jsem se tudíž k milému příbuznému svému, panu Lvu šlechtici ze Stanglerů, majiteli velkostatku Maříže, který s obvyklou ochotou a laskavostí všeho uznání hodnou nadřečeně pamětihodné místo proskoumal, vyobrazil a s půdorysem i všemi podrobnostmi mně k upotřebení k této práci zaslal.

Vztahuje se tu k dotýčné zprávě, sděluji o znamenité této skále následující:

•Vysoký kámen• tvoří osamělé skalisko žulové, s jedné strany přirozenou, kolmou, na 5 m vysokou stěnou nepřístupné. Na druhých stranách, pouze 2 m vysokých, jest však dvojnásobným, 20 m dlouhým příkopem a mohutným valem obehnané; týž má podobu polokruhu, jest 23 m dlouhý, na patě 5, na temeni 2 m široký.

Temeno vysokého kamene nadřečeným způsobem opevněné, poskytuje prostoru 7 m širokou a 23 m dlouhou, se strany vychodní pouze 1½ m širokým vchodem přístupnou. Na protější, západní straně pozorovati lze několik mělkých, stupňům se podobajících prohlubní.

Pan zpravodaj, jemuž na tomto místě vřele díky vzdávám, pokládá naleziště za středověké; pravdě se však podobá, že sloužiti mohlo také už dříve za bezpečné útočiště člověku sem přisedlému a snad také za stráž neb za místo k ochraně stezky poblíž vedoucí velmi příhodné.

Náleží posud žádných neznám z tohoto místa.

Mohyly.

Starobylé stavby hrobové — mohyly —, někdy pravidelné kuželovité náspy rozměrů rozličných, toho času už jen jsou více méně sploštěné pahrbky buďši z pouhé země, písku neb také z kamene zbudované; povždy však přináležejí době předhisto-

rické, jelikož v době pozdější, křesťanské, tyto starobylé pomníky už se nebudovaly.

Z příčin již dříve naznačených jsou také mohyly v obvodu krajiny námi vypsané nad míru vzácné a toho času vůbec pouze na čtyřech místech známé.

Jsou to mohyly: Novomlýnské; v lese Klobásně u Veselí nad Luž.; u Stráže a u Michalovic. Jiné, mohylám podobné násypy, aťsi z kamene neb z pouhé země v řečené krajině objevené sem přičísti nelze proto, že v takových pahrbcích posud ničeho nalezeno nebylo.

Mohyly Novomlýnské.

Na severním chobotu rybníka Staňkovského, kde se do něho ústí potok v starých listinách „Kosteg“ nazvaný, rozkládá se asi 25 mohyl.

Větší díl těchto pahrbků má podobu kužele, nyní ovšem už valně sploštěného; některé představují obdélné čtverhrany. Z většího dílu jsou z pouhého písku nasýpané; někdy obsahují však také ještě kamenné jádro neb spíše klenutí.

Rozměry jejich jsou tyto :

Průměr na patě 4—8 m. — výška 2—3 m. Vzdálenost jedné mohyly od druhé asi 16 m. Na jedné straně každého pahrbku pozorovati lze příkop 60—70 cm hluboký, který nepochybně k částečnému zbudování mohyl někdy úmyslně byl vyhlouben.

R. 1877 dal jsem několik z těchto pahrbků kuželovitých a jeden obdélný, na povrchu ploský, prokopati.

Po odstranění zemitého povlaku uhozeno na kamenné jádro neb spíše klenutí, kde se již mezi kameny žulovými, často pravidelně seřazenými, objevovalo mnoho drobných kůstek, velkým zárem na bílo spálených; v klenutí samém nalezen také v jedné mohyle mlýnský kámen, rázu velmi starobylého.

Když byly kameny klenutí tvořící odstraněny, uhozeno na vrstvu písku na nalezišti obyčejného, kteréž následovala vrstva písku bílého a opět vrstva písku s uhlím, popelem a pálenými kůstkami hojně promíchaného.

Uprostřed jedné mohyly nalezeno jablko v uhlí spečené. Milodarů nenalezeno v žádné z prokopaných tu mohyl. —

Asi 600 kroků směrem západním od nadřečených hrobů nacházejí se ještě 3 mohyly, z nichž jedna byla prokopána.

Také tu následovala povlaku ze země kamenné jádro a pestré vrstvy z písku se skládající; nalezena tu část nádoby hliněné s mírně vypouklým okrajem a okrasou vlnitou ve dvou pásmech kolem vedenou.

Při pozdějším skoumání této mohyly panem † lesním radou J. Wachtlem, který první na tyto a nadřečené mohyly upozornil, nalezeno ještě více střepů z téže nádoby a pálené kůstky. —

Nález v Museu města Jindř. Hradce.

Literatura J. Wachtel Památky archaeol., Jindř. Richlý »Mittheilungen der k. k. Central-Commission in Wien«.

Mohyly u Stráže.

(Budějovice, Jindř. Hradec 2 hod. J. Z.)

Jiné pohřebiště z 25 mohyl se skládající nachází se u Stráže na vysokém levém břehu Nežárky, na proti dvoru Šimanovskému.

Mohyly nasypané tu jsou z pouhého písku ve dvou řadách, jsouce jedna od druhé 4—8 m vzdálena s průměrem na patě 4—12 m.

Maje k tomu svolení od p. řiditele velkostatku Stráže, ku kterémuž dotýčný les i s mohylami přináleží, dal jsem tu po dvakráte kopati.

Výsledek této výskumné práce byl však velmi skrovný; neb mimo drobných kostí na bílo pálených, popele a uhlí, ne-nalezeno tu ničeho.

Poblíž jedné mohyly nalezeno místo černé z uhlí a popele se skládající, které obsahovalo mnoho kostí a koňských zubů.

Mohyly v lese „Klobásně“.

(Veselí n. L.)

V lese řečeném »Klobásna«, naproti nádraží u Veselí n. L. jsou dvě skupení mohyl

Jedno nachází se blíže nadřečeného nádraží; některé mohyly jsou rozměrů znamenitých a podoby nevšední. Nasypané

neb lépe řečeno naházeny byly z písku, na místě samém dobytého, čemuž nasvědčují kolem každého pahrbku vyhloubené strouhy posud dosti znatelné, tvořící zároveň příkopy, jednu mohyly od druhé oddělující.

Neobyčejný poskytuje pohled tato nekropole; jsou mohyly jako na kvap naházené, jakoby se nebylo někdy dostávalo času k obvyklému jich nasypání v podobách a rozměrech pravidelných.

Mohyly zdejší z větší části skládají se z pouhého písku zde se všude naskytujícího; jen výjimečně vyčnívá také kámen z povrchu jejich.

Tak, tuším, pohřbíváno bývalo v době válečné (?), kde se času nedostávalo, vykonati vše dle obřadů obvyklých.

Také podoba mohyl jest rozličně podlouhlá neb okrouhlá; některé pahrbky jsou souvislé, valům podobné; tu opět hluboké strouhy, tam zase mohutné náspy. —

Druhé pohřebiště, rovněž z četných mohyl se skládající, nachází se opodál předešlého v témže lese; mohyly jsou tu zcela pravidelné podoby kuželovité; některé velmi zachovalé. Ačkoli k dotýčné žádosti mé správou lesní knížete Schwarzenberga kopání v mohylách v lese Klobásně povoleno bylo, nebylo mi po přání dosud tam systematicky řízenou prací o obsahu některého hrobu se přesvědčiti.

Proskoumání jedné mohyly dalo se Dr. J. N. Woldřichem; nalezen však pouze střep od nádoby hlíněné a vřetenó.

Nalez v Museu knížete Schwarzenberga v zámku Ohradě.

Literatura. J. N. Woldřich. — Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien XVI. (92). —

Mohyly u Michalovic.

(Čáslav, Něm. Brod. 1 hod. Jih. Záp.)

Asi hodinu jiho-západně od Brodu Německého nachází se na obou stranách silnice do Humpolce vedoucí osada Michalovice, rozprostírající se na levém břehu potoka Úsobského, který zde hlubokým korytem proudí a část česko-moravského středohoří prorývá.

Asi 600 kročejů od osady řečené, po levé straně silnice, nachází se mohutný násep, v kterém při bedlivějším ohledání poznáváme mohyly, neb také místo, kde v době pohanské obřady náboženské se vykonávaly.

Násep jest kuželovitý, se strany západní hlubokou, od paty příkopu poznenáhla až do středu ploského povrchu vystupující žlabinou pohodlně přístupný; mohutné stěny na všechny strany příkře spadající obehnaný jsou příkopem do samorostlé půdy na 2 m. vyhloubeným; objemu největšího na úpatí má asi 100 kroků, výšky pak od paty až k temeni 5 m.

S temene ploského, velmi prostranného povrchu mohyly, která západním partiím rozkošné krajiny vévodí, poskytuje se utěšený pohled na blízký velkostatek Kvasetice a Květinov, osadu Radňov a j., na les Horku a na vzdálenější — žádných valů nemající — Hradiště.

Na straně východní jest rozhled obmezen na osadu Michalovice a na trosky někdejší, asi 1000 kročejů vzdálené mohyly, která se jindy podobala úplně mohyle svrchu popsané. Prvnější pak lid říká „na Baště“ a ta jest jakož i druhá v pole proměněná mohyla od nepamětné doby majetkem obce Michalovické.

S povolením představenstva obce Michalovické začali jsme společně s drem. Zdeňkem Schmiedtem, poslancem zemským a velkostatkářem na Květinově a Kvaseticích, dne 27. června 1878 směrem mnou naznačeným mohyly „na Baště“, tenkrát zcela zachovalou, prokopávati; pro nedostatek času proveden tento na 3 m. široký průkop jen na $\frac{1}{3}$ obrovského náspu a odloženo další skoumání na dobu příhodnější.

Mimo hlínu a písek a sem tam přimíchané drobné kousky uhlí v řečeném průkopu, nebylo objeveno ničeho.

Při pokusech, které jsem na rozličných místech rozsáhlého temene kopáním do hloubky na „zdař Bůh“ provésti dal, nalezeny na dvou místech střepy s hlíny tmavosedé, lomu červeného, uhlí a popel, dva železné hřeby a řemínek s bronzovou (?) okrasou, který jsem sbírkám Národního musea zaslal.

Jak již poznamenáno, nebyla tato mohyla samojediná u obce Michalovické; nacházela se totiž — jak hodnověrní pamětníci nám vypravovali — druhá, této ve všem podobná, na protější straně nynější okresní silnice, jen asi 1000 kročejů od předešlé vzdálená.

Někteří sousedé dovedli mne ochotně na místo, kde dříve rudhá mohyla stávala.

Při bedlivém ohledání místnosti přesvědčil jsem se, že zpráva ta skutečně na pravdě se zakládá a že násep, z příčiny neznámé snešený, předce ještě nejspodnější vrstvu „kulturní“, částečně nepohnoutou, ve svém lůně chová.

Přeměřiv částky posud znatelné, nabyt jsem přesvědčení, že tato mohyla rovněž někdy bývala příkopem obehnána a že mívala průměru 24 kroků, byvši z písku a hlíny zbudována.

Zbývající nejspodnější část mohyly — paty — zdvihala se ještě na jedné straně 50 cm. nad sousední, někdejší práci havířskou rozryté půdy.

Nebylo mně však popráno v těchto místech, právě ovšem porostlých — jak bych sobě byl přál — hned kopati; minulo celých šest roků, než se mi k tomu pohodlné příležitosti dostalo.

Bylo to roku 1885., když jsem opět do této krajiny zavítal a ochotně propůjčenými dělníky velkostatkáře Kvasetického, p. dr. Z. Schmiedta, v jeho společnosti dne 9. a 10. srpna řečené trosky druhé mohyly důkladně prokopati dal.

Objeveno tu bylo mnoho střepův od nádob hlíněných (též tuhou smíšených), na kruhu robených, přičernalých, též bledomodře naťřených, lomu černého, šedého a bělavého.

Některé nádoby pěkným lícným kamenem byly obloženy a přikryty, nepodařilo se však veškeré k sobě přináležející části shledati a v celek sestaviti.

Z mnohých střepů, kterých se asi za vrchovatou nůši vykopalo, vybral jsem jen některé, zvláště významné. Okrasy pozůstávaly z rovnoběžných kruhů neb teček.

Zvláštní pozornost vzbuzují však dna, která na vnější straně v šesti případech jsou okrášlena. Z těchto, pro dobu přechodní významných známek poznamenávám podobu kruhu, kola soustředně předěleného, kruhu na mnoho menších, dosti pravidelných čtverhranů rozděleného. Poslednější obě nádoby nalezeny byly se střepy jinými, asi uprostřed řečené, již jen v spodní části zachované mohyly; stávaly na dlažbě v ohrádkách čtyřhraných, z lícného kamene na hlínu robených, které pěkné plotny z břidlice prahorní přikrývaly.

Vedle těchto, se zvláštní pozorností ohražených nádob, objevilo se na straně východní místo okrouhlé, asi 2 m průměru mající, kde se mimo hrobovou neb kulturní nacházela spodnější, asi 10 cm. mocná, z uhlí měkkého a dubového dříví pozůstávající vrstva; po té následovala samorostlá půda, velikým tam někdy působícím žárem asi na 10 cm. na červeno vypálená.

Z kovu nalezeny byly hřebky železné, násilně skroucené, rzí valně zhlodané;

střela rovněž železná, 3·3 cm. dlouhá, při krátkém řapíku 1·5 cm. široká, ploská 1 mm. silná;

dva kousky olova silně oxydovaného;

hřeb neb spíše háček bronzový, neb už jen mosazný;

čelist koňská a zuby;

kámen z pazourku rohového, na jedné straně jako dlouhým broušením uhlazeného;

konečně brousek z břidlice prahorní.

Takový byl výsledek proskoumání trosek druhé mohyly, a stal se tuším velmi pozoruhodným a poučným k poznání někdejších poměrů bývalého hvozdu pomezního.

Nálezy zde objevené náležejí vesměs době novější; nejen že bronzů nebylo, ale také vlnité nákrasy scházely, a zachovaly se z doby nejnovější pohanské jen ještě okrasy na vnější straně dna; vyjma tyto — a také ony objevují se v době pozdější, historické — jsou nádoby vesměs takové, jak je v zaniklých osadách na zříceninách hradův a tvrzí dosti často nacházíme; i v okrajích a okrasách rovnají se jedny druhým nápadně.

Není tedy pochybnosti, že nádoby z mohyly mnou u Michalovic proskoumané jsou totožny s nádobami středověkými, že však nicméně užíváno jich bylo k vykonávání obřadů na všecken způsob pohanských, v době již historické a to, jak z jiných Michalovickým zcela podobných nálezů souditi mohu, zajisté ne před 13. neb 14. věkem.

Nález z části v museu města Jindř. Hradce.

Literatura. Jindř. Richlý. Památky arch. XI. 582 XIII. 15.

Michalovickými, nad předešlé mnohem mladšími mohylami ukončena jest skrovná řada pomníků tohoto druhu v obvodu naznačené části hvozdu pomezního.

Uvážíme-li, že v těchto končinách jihovýchodních Čech posud jest velikých lesů a rozsáhlých planin kulturou nedotknutých, a že se tu podnes vše zachovalo namnoze tak, jak to od pravěku bývalo, nadíti bychom se měli, že také mohyly, někdy tu zbudované, podnes na svém místě by stály; — těch však, kromě uvedených, neznáme a také žádný o nich pověděti nám nemohl,

takže z tohoto nápadného nedostatku jakož z mladosti těch, které jsme popsali, souditi můžeme jednak na řídké osídlení, jednak na pozdní příchod člověka do této části naší vlasti. —

Co tu platí o velké vzácnosti mohyl pravěkých — a rovněž o valech předhistorických —, nelze ovšem tvrditi v stejné míře o *hrobech* do země vyhloubených proto, že přítomnost jejich na povrchu na ten čas ničím už není vyznačena; z této příčiny nelze možnost přítomnosti jejich odeprati, ačkoli z nedostatku příbytků lidských z doby pravěké též na nedostatek hrobů rázu naznačeného s velkou pravděpodobností souditi můžeme.

Hroby u Valtínova.

Ve Valtínově, osadě asi 1 1/4 hodiny východně od Kumžaku vzdálené a již na Moravě položené, nachází se v zahradě trávou porostlé pohřebiště — snad už křesťanské? —, o kterém se žádné zprávy nezachovaly.

Při prokopání jednoho, na povrchu podlouhlým rovm vyznačeného hrobu, nalezena — dle sdělení † pana ředitele Jana Ortha — kostra a vedle ní prý břitva. Dle jiné zprávy a při jiné kostře v těchže místech také korále a ještě věci jiné objeveny.

Naleziště jsem sám neohlédal a uvádím tu pouze, co jsem z hodnověrného pramene zvěděl.

Rozhodnouti, jedná-li se ve Valtínově o staré křesťanské, neb dokonce pohanské pohřebiště, dle skrovných těchto dat ovšem nelze.

Hrob (?) v Kostelní Radouni.

Hrobu podobná jest též místnost panem děkanem Štefalem v Kost. Radouni před léty už náhodou opodál kostela odkrytá. Uhozeno tu při zakládání zahrady na podzemní klenutí rozměrů skrovných, z kamene zbudované, ježto na jedné straně končilo v úzký, na způsob komína z cihel urobený otvor.

Uprostřed této klenby nacházela se nádoba hlíněná, váze podobná, popelem naplněná.

Různé nálezy.

Hostějoves.

(Budějovice, Jindř. Hradec, 2 hod. sev. vých.)

Při samé osadě nachází se rybníček rozměrů velmi malých, který téměř celý rašelinou jest prorostlý.

Majitel p. Štefal z Hostějovse dal hráz prokopati a vodu hlubokou strouhou svést až do samé Nežárky, která mezi Hostějovsi a Rosičkou prostranným údolím teče.

Při této práci a při pozdějším dobývání rašeliny k účelům hospodářským, našel tu pan Štefal 2 nádoby hlíněné, které mi daroval.

Později jsem kopal v nadřčeném rybníčku a nalezeno tu ještě více podobných nádob, z většho dílu rozlámaných, které se však ze střepů pohromadě ležících v celek sestaviti daly.

Veškeré nádoby jsou středověké a právě z této příčiny velmi vzácné; jsou pak z hlíny bílé až tmavě černé na kruhu robeny, rázu dosti rozmanitého.

Ušlechtilou podobou zejména vyniká džbánec úplně zachovalý, na povrchu namodralý a okrasou pro středověké nádoby významnou pod hrdlem opatřený.

Nález nyní v museu města Jindř. Hradce.

Lovětín.

(Budějovice, Jindř. Hradec, 1 1/2 hod. sev.)

Nedaleko osady při samém břehu potoka Rosičky některý rolník Lovětský odkopal hráz v těchto místech se nacházející a uhodil při této příležitosti r. 1880 na jakýsi přístavek ke hrázi samé těsně přiléhající. Nalezl tu mnoho kamenů opálených, uhlí a černou zem, četnými střepy od nádob hliněných a tuhových promíchanou. Na severo-západní straně uhodil pak na veliký kámen a vedle něho na nádobku tuhovou s okrajem vyvaleným a s okrasou na vnější straně dna; vedle ní ležel kámen velikosti a podoby pštrosího vejce, úplně hladký a na jedné straně častým upotřebením patrně ohlazený. Nádobku zcela zachovanou roztloukl, rozděliv kusy tuhové mezi sousedy, aby jí upotřebili co vítaný psací material (!). Kámen jsem ještě našel v ruku nálezce a přešel v majetek můj. —

Pole při nádraží v Jindř. Hradci.

Při samé nové příjezdní cestě od nádraží k Jindř. Hradci, na levém břehu Nežárky jest pole p. Bystřické, již načernalou barvou svou nad sousední pozemky vynikající. Nachází se tu neobyčejně hluboká ornice a v ní mnoho střepů od nádob hliněných a také tuhových, poslednější často znamenitých rozměrů. V těchto místech nepochybně někdy nacházela se osada středověká, aťsi už jiné stopy, než svrchu naznačené, o její přítomnosti někdejší se nezachovaly. —

Les Sirovec u Kostelní Radouně.

V lese Sirovci nalezeno dle laskavého sdělení p. děkana Štefala v Kostelní Radouni před léty při dobývání pařezů mnoho nožů železných, dýkám podobných, z nichž však už ani jediný se nezachoval.

Jíhlava.

V městě samém nalezeno při stavbě domu a vyhloubení sklepu celé skladiště nejrozmanitějších nádob hliněných, starobylých, z nichž se však žádná nezachovala. —

Při stavbě příční dráhy nalezeno na některém místě opodál města mnoho celých a polámaných nádob hliněných, které bedlivý sběratel p. Dr. Fritz mi k určení laskavě zaslal. Vesměs byly už jen středověké; na jedné nacházela se okrasa na vnější straně dna.

Cerekvice horní.

(Tábor, Počátek 2 h. S. V.)

Nalezeny tu před léty hliněné sošky egyptským mumíím podobné.

Lit. Křepelka: Památky arch. VI. 235.

Starožitný nález v Německém Brodě.

Při dobývání stavebního písku na rulovém návrší, poblíž nádraží severozápadní dráhy, přišlo se v hloubce 20 cm. na jámy naplněné popelem, uhlíky, střepinami i nádobami celými. Čtyři jámy jsou čtyřhrané, 3·5 m. hluboké, 1 m. dlouhé a 0·85 m. široké. Pátá má tvar nepravidelně kulatý a jest kameny na způsob studně vyroubena. Hloubka 5 m. průměr 1·3 m.; naplněna byla množstvím nádob, které v šesti patrech seřaděny byly. Mezi nádobami rozestaveny byly nepravidelně kameny, na kterých jakož i na mnohých nádobách patrný byly stopy žáru. Výška nádob jest 11—21 cm., největší baňatost 9—16 cm., průměr dna 5—12 cm. Tvaru jsou baňatého, džbánovitého a vázovitého, ponejvíce bez noh. Ozdobeny jsou v několika případech ornamentem vlnitým a pouze ve dvou i klínovitým. Pozoruhodná jest nádobka, která poblíž hrdla okrášlena jest zvláštním klínovitým ornamentem

Dno mnohých nádob a jedno ucho opatřeno jest značkou, nikoli však vrytou. Znaménka tato mají podobu kříže, hvězdy, kruhů soustředných, hvězdy v kole atd.

Některé nádoby obsahovaly popel, jiné naplněny byly peckami třešní ptačích, jiné výhradně peckami švestek a sliv aneb zrnky révy vinné. Několik nádob přikryto též bylo hliněnými poklicemi, které se částečně zachovaly. Z živočišných zbytků určil jsem často se vyskytující zub koňský a dosti hojně kosti ovce. —

Předměty kovové tu nalezené jsou vesměs železné. Nesou na sobě stopy silného žáru a mnohé jsou velice oxydovány, tak že nyní jest těžko původní tvar zjistiti. Mají ponejvíce podobu hrotů a kroužků. Tyto věci nalezeny byly buď v nádobách aneb ležící opodál těchto. V nepatrné hloubce 2 dm. nalezen byl také železný gothický klíč. Později objevena byla opět i jiná jáma, ve které byl nalezen velký seškvařený železný srp.

Nalezené v Brodě starožitnosti daroval jsem sbírkám arch. spolku „Vocel“ v Hoře Kutné.

Lit. Prokop Slavík: Památky arch. XIV. 161.

Nádoby hliněné nalezeny byly také v Lovětíně v stodole pana Rojdlů, u Žirovnice pod panským lesem „na spálenkách“ a jinde. —

Kamenné pomníky.

Jsou-li už mohyly u Michalovic, domnělý hrob v Kost. Radouňi a mnohé jiné zde vypsáné starožitnosti v obvodu někdejšího hvozdu z příčin neobyčejných a podlé okolností nálezy ty doprovázejících — nikoli však, co otázky časové se týče — dosti záhadné, platí totéž v míře ještě svrchovanější o kamenných pomnících, tak nazvaných „obětních kamenech“ a to zejména z té příčiny, protože vedle nich a pod nimi posud nenalezeno ničeho, co by svědectví dalo o stáří a účelu jejich. Někteří přikládají jim stáří velikého, domnívajíce se, že rozmanité vydutiny na povrchu jejich vyhloubeny byly v dávném pravěku dloubáním pazourkem, neb neustálým třením kameny tvrdšími; jiní pokládají je za kameny pohraničné a opět jiní tvrdí, že jsou to pouhé

nahodilé důlky, jsouce vyhloubeny působením vody neb dokonce zářem blesku.

Jak už podotknuto nenalezeno v okolí kamenů těch ničeho, co by nezvratně podávalo svědectví o stáří a někdejšímu účelu jejich; pouze skrovné zbytky střepů tuhových neb polévaných, v době novější nepochybně tam roztroušených nalezl jsem na patě některých těchto významných balvanů. Co výroby důlků rozmanitých na povrchu jejich se týče, není však pochybnosti, že vyhloubené byly rukou lidskou, ač toho času již rozeznati nelze, jakým způsobem a jakými nástroji se to dalo.

Na všecken způsob stáří těchto, pro naši krajinu a pro někdejší hvozď pomezí významných — také i jinde nalezených — kamenů dosud nikterak není stanoveno.

Vyrozmňváme pak pojmenováním »obětní kameny« ohromné balvany žulové, od pravěku nepohnuté, tedy posud takové, jak je příroda sama vytvořila.

Na povrchu svém vyznamenané jsou rozmanitými důlky, míśám, válcovitým vydutínám neb ryhám podobným.

Často vypadají jako by jen už setřené, někdy však jsou velmi zřetelně a pravidelně do tvrdého kamene vyhloubeny.

Přítomnost »obětních kamenů« ničím není zvláště naznačena; nacházímeť je tu na kopcích, tam zase na stráních a jinde opět v údolích; jinde zase daleko široko jich není, aťsi tu velikých kamenů všude dosti spatříš na místech nejpřijídnějších.

Nehodlám se na tomto místě o těchto, pro naši krajinu tak významných kamenech šířiti, a odkazuji v tomto směru k Památkám archaeologickým, kde o nich obšírněji pojednáno.

V následujícím podám stručný popis některých kamenů obětních mnou v krajině naší objevených:

Jezbina z hrubozrné žuly, neobyčejně veliká a hmotná, držíť v délce 9 m., v šířce 6¼ m. a nalezá se na jižním srázu vrchu »*Blocksberg*« řečeného, který se vypíná blíže česko-moravských hranic mezi Starým Městem a velkostatkem Maříš (na Moravě).

Na povrchu téměř ploském nalezá se 16 buď menších neb větších dutin, z nichž okraj některých blíž se podobě kruhu, u jiných pak oba průměry se značně od sebe liší. Některé mýsy nemají stok ku kraji kamene, jsou však mělkými ryhami vespolek spojeny a téměř stále vodou naplněny. Máje zřetel k rozměrům nejmenším až k největším, shledal jsem u jednotlivých mýs tyto průměry (v centimetrech):

60—65.—60—85.—60—120.—160—165. atd.

Na temže vrchu »*Blocksberg*« řečeném, našel jsem ještě dvě takové jezby, a sice jednu, ana trčí 4 m. do výše hned pod jeho temenem, majíc z déli 6 m. Jakkoli zde už kameníci valnou část odštěpali, tož předce se na ní zachovaly dutiny tři, totiž dutina průměru 48—52 cm a dvě podlouhlé prohlubně podoby malých necek.

Druhy kámen, menší předešlého, nachází se na temeni řečeného vrchu a má na východní straně na pokraji mísy, pouze 10 cm. v průměru držíci, avšak se stokou.

Hned pod tímto vrchem v lese už *Maříšském* vystupuje na povrch skalisko 8 m. dlouhé a 2 1/2 m. vysoké, mající na straně jižní 5 mis, jichž rozměry jsou tyto: 16—42.—32—37.—42—63. 26—32.—26—42. —

Kolem každého z těchto kamenů dal jsem kopati, ano, kdekoli možná bylo, i pod nimi, avšak kromě uhlíčků a popele pod stokou oné pouze 10 cm. široké mísy na temeni vrchu, nenalezl jsem nikde ani uhlí ani kostí, střepin — vůbec ničehož, z čehož by se na někdejší práci a činnost lidskou, u těchto jezbin konanou, souditi dalo.

Nedaleko *Čiměře* (Čachomiřic, mezi Jindřichovým Hradcem a Novou Bystřicí) jest skalnatý vrch, nazvaný »Beistein« (na mapě), kterému však lid říká »velká a malá skála«. Od těchto skal několik set kroků zvedá se velký balvan, o němž si lid vypravuje, že na něm »čert seděl«. Hořejší ploský povrch jest na čtyři kusy roztržen a v něm jsou tři mísy.

Nedaleko od předešlého jest jiné skalisko z několika kusů na sobě jakoby narovnaných se skládajících. Hořejší mohutná plotna vyčnívá přes spodní balvany jako střecha, a na dolejší straně této jsou mísky tři. Okolní lid si vypravuje, že zde »čert stával« (pod střechou), od jehož hlavy prý vykrouhlena jest nadřečená mísa. Postavíme-li se pod tuto plotnu, můžeme do této dutiny strčiti hlavu až po uši, jako do klobouku.

Velkolepé zříceniny hradu *Landšteina*, nedaleko zemských hranic Čech, Moravy a Rakous, nalezájí se na severním konci vysokého a se dvou stran příkrého hřbetu zdělí asi dvou kilometrů, jenž k Starému Městu mírně se sklání. V tomto směru od zřícenin jmenovaných as 1000 kroků rozkládá se v četné společnosti skupin kamenů, plotna z hrubozrné žuly zdělí 12 1/2 m., držíc průměrem v šířce 3 1/2 m.

Táž spočívá nepochybně od věků na mocných kamenných podkladech zvýši as 1 1/2 m., mezi nimiž otevřen jest průchod

na způsob sluje, tak že člověk pod touto ohromnou plotnou proléztí může. Na povrchu této jest 9 mls a dutin, které se významávají větším dílem neobyčejně pravidelným tvarem. Tři mísy jsou na pokraji mají tu odtok, kdežto žádná z ostatních ani s jinou ani s krajem žlábkem spojena není, a proto obyčejně vodou naplněny bývají. Mísy ty mají kolmé stěny, ploské dno a jdou do hloubky až 18 cm.; jejich průměry obnáší od 35—65 cm. Všechny tyto vydutiny vydávají svědectví o tom, že robeny byly rukou lidskou.

Na úpatí zřícenin *Hradu Landšteina* pozornost k sobě obrací veliký balvan žulový na přirozeném podkladu rovněž žulovém na způsob viklanu spočívající. Na nejhořejší jeho ploše, těžko přístupné, nalézá se též mísa průměru 40 cm., a povrch jeho s hůry dolů prorván jest dvěma, zajisté deštěm a p. způsobenými ryhami.

U velkostatku Mirešovice (od Pelhřimova 3¼ h. vých.) nalézá se opodál osady *Hladova* žulový kámen povrchu ploského, na němž jsou velké čtyři mísy, jichž položení obyčejné není. Tyž jest 3 m. dlouhý, 1½ m. široký, průměrně 70 cm. tlustý, a spočívá na drobnějších kusech žulových. Jedna mísa spadá do okrouhlé dutiny, která jest na okraji otevřena. Jiná mísa spadá kolmo do podlouhlé dutiny, která též při okraji má výtok.

Z tohoto položení dobře tudíž poznati lze, že povždy dvě mísy sloužily kdysi k společnému účelu, poněvadž vyvýšenina obě skupení od sebe dělící překážela spojení jejich. Naležeme-li vodu do některé hořeji položené mísy, proteče do krapky žlábkem na zem.

Účel a význam těchto, dle mého soudu, lidských výrobků tvrdé práce na ten čas *na jisto* vyložiti jest ovšem tak nesnadné, jak nemožno jest vůbec takové, umíněné a úmyslné položení uvedených mls a dutin považovati za nahodilou hříčku přírody.

V okolí *Kunnova* (Kuňova, Kunas 2 h. sev. od Nové Bystrice) nalezl jsem obětních kamenů sedm, a sice, kromě jediného, vesměs na východním srázu povrchu táhnoucího se směrem k Dvoru kunnovskému, kde veliké balvany tvoří mnoho rozmanitých skupin.

Po pravé straně silnice vedoucí z *Nové Bystrice k Starému Městu* nachází se také velký kámen s jednou mísou.

Mohutný balvan, převyšující celé skupení skalisk nalézá se při vozové cestě z *Marklu do Konrače*, a vyznamenává se neobyčejnou svou mohutností, drže zdělí 10 m., zšíří 5 m. a zvýší

těž 5 m. Se strany lesa vedou k jeho temeni nikoli uměle vytesané, nýbrž častým lezením naň vyhloubené, schůdkům podobné dutiny, a na temeni samém jest kotlina nepravidelného tvaru, jejíž okraj z prolamovaných kratších i delších oblouků se skládá. Táž jest i se stokou poměrně malou $3\frac{3}{4}$ m. dlouhá, na některých místech (vodou stále naplněných) až 60 cm. hluboká a uprostřed až $1\frac{1}{2}$ m. široká. Se strany obrácené k cestě vozové přiléhá k neobyčejnému balvanu tomuto skrovná kaplička.

•Markstein• jest vysoká, nad celé okolí vynikající skála žulová (731 m. nad hladinou mořskou); na jejím, rozkošný pohled na celou krajinu poskytujícím temeni pozorovati lze vydutiny, mísám podobné; takéž na straně severní, v skalní sluji toho času téměř nepřístupné, nachází se 25 cm. hluboká, 28—35 cm. v průměru mající vydutina, která jsouc před zhoubným působením povětrnosti chráněna, soudnému badateli nad jiné podává důkaz bezpečný, že tu v dávné minulosti pouze ruka lidská, nikoli však •hra přírody• působila.

Na úpatí výše jmenované skály taktěž pozorovati lze ohromný, avšak buďsi působením přírody neb snad také ruky lidské skroucený, svým dřevnějším povrchem k straně severní obrácený kámen, na něm pak jsou misky dvě.

Opodál odpočívá jiný balvan, překocený a na stranu jižní nakloněný; na této straně ploské spatřujeme vydutiny rozdílné podoby a nestejných rozměrů, a na nynějším povrchu rýhy, úzkým stružkám a brázdám se podobající, o kterých lid praví, •že tam čert oral•. V směru naznačeném ještě jest kámen třetí, na svém povrchu vydutiny předešlým podobné nesoucí.

Pozoruhodné jsou také •kameny obětní• na straně jižní od pravěku tam uložené.

Předně jest tu kámen, těsně k hřbetu hory přiléhající, 4 m. dlouhý a 180 cm. široký, na jehož povrchu jsou dutiny, vesměs při okraji kamene umístěné, mísám a válcovitým prohlubním se podobající. —

Cestujícíce od právě popsané skály směrem východním hornatou, bujným lesem porostlou krajinou, přibudeme po nedlouhé, avšak poněkud obtížné cestě k samotě *Jitra* a k lesu k ní těsně přiléhajícímu.

K straně východní velké množství ohromných, hustým mechem porostlých balvanů žulových, sem tam umístěných, pozornost cestujícího vzbuzuje; poznáme však pro nás zajímavý

povrch a mýsy tam vyhloubené, pouze když odstraníme mech, který je silnou vrstvou kryje.

Nad jiné vyniká tu 10 1/2 m. dlouhý, 5 1/2 m. široký, na přirozeném podkladu jako střecha odpočívající ohromný kámen poněkud obtížně přístupný; na širší, k zemi nakloněné straně jeho jest dutina z dvou nestejných oblouků a stoky poněkud zoužené se skládající.

Opodál tohoto, přirozenou střechu tvořícího velikána pozorujeme krom jiných velikých kamenů zvláště jezby tři, které vyznamenány jsou prací ruky lidské; jsou asi na 8, 10 a 40 kroků od předešlého vzdáleny.

Mimo uvedené kameny zvláštního povšimnutí zasluhuje balvan opodál předešlých ležící, na jehož povrchu spatřiti lze mýsu velmi pravidelně vyhloubenou; jest 45 cm. široká, 65 cm. dlouhá, na severní straně otevřená. — Z mnohých, v okolí Jitra se nacházejících kamenů vytkl jsem zde pouze některé, nad jiné vynikající. —

Zvláštní pozornosti zasluhuje „obětní kámen“ opodál městečka *Kumžaku*.

Jdouce po silnici k Nové Bystřici, pozorujeme asi 1000 kroků od Kumžaku na vynikajícím místě znamenitý, asi 6 m. dlouhý balvan žulový, jehož povrch vyznamenán jest prohlubněmi, miskám a stružkám se podobajícími; největší mísa jest podlouhlá, 90 cm. dlouhá, 65 cm. široká a až 45 cm. hluboká; po dešti v ní voda stává; na j. v. straně mělkou stokou jest opatřena. Mimo 2 mýsy 40 cm. široké, z nichž jedna kulatá, druhá stokou opatřena jest, uvádím — co vzácnost v odboru „obětních kamenů“ — mýsy dvě stokou souženou spojené, podobné oným, které popsány byly u Hladova v okrese Pelhřimovském.

Druhý kámen, opodál předešlého v lese, odpočívá na celém skupení velkých kamenů žulových; na jeho velmi zvětřalém povrchu nachází se jedna prohlubeň vedle druhé, tak že toho času jedna s druhou téměř splývá. —

Zvláštní pozornost zasluhuje pro významné „jméno“ své veliký, uprostřed pole ležící kámen žulový, který na svém povrchu jednou, pěkně zackrouhlenou mýsou jest opatřen říkáť mu lid všeobecně „Divá bába“ a vypravuje si, že na něm „čert seděl“. Opodál něho jsou ještě tři jiné balvany rovněž vyduťtými, miskám podobnými, vyznačené.

Veškeré tyto kamenné pomníky nacházejí se jiho-východně od mohyl *Novomlýnských* ve vzdálenosti asi 1000 kroků.

Neobyčejnou podobou svou vyniká též žulová skála, téměř 100 metrů dlouhá, která jsouc pouze s jedné strany přístupná, na všechny ostatní tři strany kolmo spadá. Na povrchu jest ploská a poskytuje dosti místa a prostranství. Skála ta, téměř 8—10 m. vysoká, jest četnými, více méně zachovanými vydutínami vyznačená a jmenuje se, podobně jak osada k ní přiléhající, *•Burgstall•* (Hradiště).

Není pochybnosti, že tu někdy člověk bydlel, našel tu bezpečného útluku na místě téměř nepřístupném.

Také v nejbližším sousedství *•Burgstallu•* jsou některé velké balvany žulové, mísami opatřené.

V samé osadě *Mosty* u Kumžaku jsou také dva veliké kameny, vydutínami okrouhlými opatřené.

U *Valtinova* (na Moravě) po pravé straně silnice nachází se celé skupení velikých balvanů žulových; na jednom z nich pozorovati lze rukou lidskou vyhloubené ryhy a hluboké stružky.

Obětní kámen nachází se také na *•Theresiensteinu•* na Moravě u Dačic; podobá se kamenu při Kumžaku popsanému, má na svém povrchu čtyři okrouhlé vydutiny, které žlábkami jsou opatřeny.

Také u *Studené* nacházely se prý ještě před nedávným dva předešlým podobné kameny; o jednom z nich si lid vypravoval, že na něm *•čert•* sedával. o druhém, že *•panenka Maria•* si pod ním pokrmu uschovávala. —

Obětní kameny našel jsem též na rozhraní Česko-Rakouském na *•Šančberku•* a u *Račína* opodál Daxina; — a u *Staleku* na Moravě.

Opodál *Hojkova* (Rychnov nový) jest mohutná, nepřístupná skála; na temeni jejím ještě před léty pozorovati lze bylo vydutiny mísám podobné. Skále té říká lid *•Čertův hrádek•*.

Poblíž *Lovětna* a nedaleko *Litkovic* rovněž jsem pozoroval kameny rozměrů znamenitých, které vyznačeny byly okrouhlými důlkami na povrchu svém; bylyť zejména na poslednějším místě rozměrů velmi skrovných.

U *Lovětna* nalezeno při těchto kamenech mnoho nožíků železných, podkov a střepů, vesměs historických. — —

V *Malíkově* (Kamenný Malíkov) nachází se ohromná jezbyna rulová s vydutinou z části přirozenou; lid si vypravuje, že kámen

ten »čert přinesl«; a na kolmé stěně skalní v lese »že se čert klouzal«. —

Na vnější straně kostela *Slavonického* na Moravě, pozorovati lze vydutinu, způsobem mísy do kamene vyhloubenou, která někdy úmyslně tu byla zazděna. —

Na *Marklu* (u Landsteina) vykopal jsem uměle připravený kámen s mísou mnohem menší. — Mísa Slavonická jest do kamene žulového, hrubě otesaného. a nepochybně před zazděním pro přílišnou velikost nepravidelně zmenšeného dosti primitivně vydloubána, majíc průměru 30 a 32 cm., hloubky 14 cm. Že zachování této, nepochybně velmi vzácné památky z doby dávné, velké se přikládalo ceny, dokazuje okolnost, že násilně vylamovány jsou mohutné kvádry z pilíře kostelního, aby tam řečená mísa mohla byti umístěna. I domnívám se, že mísa někdy sloužila obřadům náboženským, avšak nikoli křesťanským, nýbrž spíše pohanským.

Jest totiž mísa násilně *roztržena* ve dvě nestejně části, zazděna pak mimo kostel v pilíři gotickém, právě naproti presbyterii. Roztržení někdejší mísy obětní pohanské zdá se nám symbolicky představovati *zrušení obřadů pohanských*, zazdění pak *mimo kostel* — téměř při samé zemi — *potupu* dřívějšího posvátného jejího účelu; pro všechny časy pak živou upomínku na vítězství víry křesťanské nad modloslužbou pohanskou. Zazdění mísy do pilíře stalo se v době pozdější, tedy patrně když už kostel po mnohá léta na svém místě stál, což však dle našeho zdání na domněnce právě pronešené nic nemění; vždyť mohlo se objevení obětní mísy pohanské v době již pozdější státi a sice buď na místě, kde dříve modloslužebné obřady se konávaly, aneb kde se ještě konaly.

Druhá, malé míse podobná 8 cm. široká a 25 cm. hluboká vydutina mnou nalezena byla v »Marklu« v hloubce asi 3 m. v zříceninách starobylého sklepení, do kterého se strany východní dva kamenné schody vedly. Schod spodnější byl svou plochou a dlouholetým nepochybně upotřebením uhlazenou stranou k zemi obrácen. Na této straně právě nacházela se svrchu popsaná, malé míse se podobající vyhloubenina.

Že tento kámen a do něho dosti pravidelně vyhloubená mísa pochází z doby dávné, tomu nasvědčují spolu nalezené starožitnosti a starobylost osady »Markl« samé.

Také tomuto kamenu s miskou do něho vyhloubenou, přikládám někdejší účel náboženský a jeho upotřebení za schod,

jakožto potupu dřívějšího jeho modloslužebného účelu. Mísa Slavonická a mnohem menší Markelská zdají se nám tvořiti jakýsi *přechod od obětních kamenů k pamětním důlkům* při vchodech kostelních, na křížích atd. se vyskytujícícm.

Sloužití tudíž — jak pravdě se podobá — *kameny obětní* modloslužebným obřadům v *době pohanské*, *mísa Slavonická a Markelská skrytému pohanství* v *době přechodní*, *pamětné důlky* pak, co poslední zůstatky z pohanství a z kamenů obětních, *pověrám* od dřívějška zděděným v *době křesťanské*. —

Podal jsem zde stručný popis, nechť dím, nejstarších kamenných pomníků také za tou příčinou, aby každý přítel domácí archaeologie podobných si blíže povšimnul, a my všichni abychom i v tomto směru poznali práci lidskou ve své vlasti z dob pravěkých, a srovnávajíc jednak tyto zbytky činnosti lidské na rozličných od sebe vzdálených místech se vyskytující, jednak však stopující jich směr od pomezí českého do vnitra země, snad se dopátrali účelu a významu balvanů těch s větší pravděpodobností, nežli toho na ten čas nám vůbec možná.

Že veliký počet mís těch skutečně sdělán byl druhdy rukou lidskou, o tom nikdo pochybovati nebude, kdo jen poněkud větší pozornost jim věnoval. Že však nejedna z nich během času za působení deště, mrazu a p. značně byla na všechny strany rozšířena, a že z týchž příčin, při kamenu, drobnějším na jedněch místech více nežli na jiných, nacházíme několik druhdy od sebe oddělených mís na ten čas už spojených v jedinou dutinu nebo kotlinu, tomu také as nikdo odporovati nebude. A poněvadž by bylo zajisté ku podivu, aby tato tvrdá, krušná práce lidská vykonána byla druhdy bez účelu a neměla žádného významu, příkládám jí, jako jiní pozorovatelé a posuzovatelé, význam náboženský, spolu však se domýšlím, že takto znameenané kameny byly v jakémsi spojení s obchodními cestami v pravěku. Neboť aspoň v těch končinách naší vlasti, kde jsem zhora uvedené kameny s mísami nalezl, shoduje se směr jejich se stezkou zemskou, která — jak už podotknuto — vedla z Rakous od řeky Dyje k nynějším zříceninám hradu Landsteina ke Kumžaku, Kunovu, Číměři na Stráž.

Literatura. Jindř. Říchlý. Památky arch. XI. 241. — Mittheilungen der k. k. Central-Comission für Kunst & hist. Denkmale in Wien, Band VIII. u. IX. Časopis muzejního spolku českého II. 137. — Oheas od Nežárky. Roč. X. Čís. 23—26.

Stezky pomezní.

Jak už poznamenáno, v dávném pravěku a až do doby historické ohraničena byla celá země Česká mohutným pralesem, který tvořil nepřekonatelnou hradbu pomezní, jak s důstatek zabezpečeno také zprávami historickými.

V krajině námi tu vypsané vedly zejména 2 stezky pomezní, totiž *Jihlavsko-Haberská* (via, quae vocatur ad Haber 1233) a *Stezka Vitorazká* (via, quae vocabatur Beheimsteich).

K těmto oběma dávno známým stezkám připojil bych zde ještě dvě jiné, mezi nimi z Rakous a z Moravy do Čech vedoucí.

Při vytknutí takového spojení země České se zeměmi sousedními nutno však bráti zřetel k nálezům tu učiněným, protože pouze jimi dokázáno stárší té oné stezky.

Tak na př. stezka Domažlická a Linecká, pokud pro tu dobu nálezy tam učiněnými dokázáno, vznik svůj vzaly o půl třetího tisíc let dříve, než stezka Jihlavská a Vitorazká; a stezkám námi zde vytknutým — rovněž na základě nálezů — přiložiti sluší stárší ještě menšího.

Stezka Rakouská.

K této stezce poukazuje již Dr. H. Jireček (Slovanské právo), nazýváje ji „Stezkou neznámého jména,“ ale hned v 9. století připomínanou, kteréž v těch místech, kde se nyní stýkají hranice české, moravské a rakouské, hledati dlužno, totiž směrem od Jemnice přes Slavonice moravské ke Starému Městu, Nové Bystrici a ke Stráži (Platz) v Čechách.

U této stezky přihodilo se, jakž v uvážení místních okolností jinak ani býti nemůže, co se v Let. Fuld. k r. 871 vypravuje: Toho roku ostříhali pomezí říšské proti Čechům, k výpadu se chystajícím, biskup Arno a hrabě Rudolt. Čechové na jednom místě přesilnou utvořili hradbu, na samém vchodu přístup těsný zanechavše, patrně prý s tím úmyslem, aby krajištníci němečtí, kdyby snad do hradby vešli, v užití té ani sem ani tam se uhnouti nemohouce, nepříteli padli v ruce.

Že zde míněna hradba na stezce, o tom sotva pochybnosti bude. I stalo se, že krajištníci němečtí, vyšedše z hradu Rakous (Raabs na Dyji) v zálohu se položili onomu průvodu svatebnímu, jenž po stezce Jihlavské jedá vezl dceru knížete českého Svatoplukovi za manželku; i zaskočili svatebníkům, o 644 koních jedoucím, cestu, ti pak nevidouce jiného zbytků, k řečené hradbě a stezce se uhnuli a prchali, že pak krajištníci v patách za nimi se hnali, všecko, což vezli, zbraň i koně, před úzkým vchodem zanechali a stěžl osobami svými se uchránili. O stezce této svědčí osada Stráž (Platz) jakožto pozůstatek po stráži pomezní.

Jak už podotknuto, shoduje se svrchu pronesený náhled, na historických zprávách se zakládající, úplně se skutečností z praktického seznání a důkladného ohledání dotýčné krajiny plynoucí.

Známe krajinu tu dopodrobna a nejednou proskoumal jsem tu všechny body významnější, doptává se na jména hor, luk a polí, a pokusiv se na četných místech rýčem a motykou o zjištění vrstev kulturních.

Dle této zkušenosti své do podrobně naznačiti dovedu směr někdejší stezky pomezní od Rakous (Raabs) k Stráži vedoucí.

Vedlať pak *stezka Rakouská* od *Rabsu* podél pravého, velmi schůdného břehu řeky Dyje rakouské ke *Karlštinu* (nalezena tu nádoba hliněná se zlatými plátky) (?) — oopodál osady *Hohenwarth* (= Stráž) (nálevkovité posud neproskoumané jámy; snad hroby) a *Zelenici a Peygarten*⁶⁾; podél potoka Daksinského pod ochrany dvěma kopci *Stráž* u Daksina, hlubokým, velmi schůdným údolím, vždy poblíž řečeného potoka k *Starému Městu* a přes potůček v starých listinách *Furtl*⁶⁾ (Brodek) zvaný k *zemské brance u Marklu*; odtud pokračovala dosti obtížnou cestou ke kopci *Pohaně*, okolo lesa *Jitra* schůdným údolím k *Hradišti* u *Kumžaku* a podél potoka *Chlumu*⁶⁾ ke *Kuňovu*; poblíž potoka *Hostice*⁷⁾ vedla pak přes *Čiměř* a potok *Kosteg*⁸⁾, který se ústí do rybníka *Stankovského*, přes *Příbraz*⁸⁾ a *Pišťín* na *Stráž* (Platz). —

Stezka Kostelecká.

Druhá stezka tato vedla nepochybně podél pravého břehu řeky Dyje moravské přes *Modletice*, *Mutnou na Chlumec*⁹⁾ a *Hradištko* (u Dačic) na *Hostějovice* a *Volevčice*, kde přestoupila hor-

natou krajinou do řečiště *Třebičky*, pokračujíc přes *Hodice* opodál *Stráže* do *zemské branky* u *Kostelce* a dále k *Brodu německému*. Obě tyto stezky četné měly odbočky v rozličných směrech, a byly beze vší pochybnosti také mezi sebou spojeny.

Významná jména.

Jména polností, lesů, luk a kopců, vod, sadů a p. často velmi jsou významna pro krajinu samu a nezřídka ukazují k nálezům tam posud v zemi ukrytým. Z těchto příčin všiml jsem sobě podobných pojmenování.

Uvedu zde některá z nich, která jsem vesměs bedlivě ohledal.

Kopec *Stráž* nad *Slavonicemi*; tuhové střepy.

Kopec *Pohaně* u *Kuňova*; pestré balvany žulové, bezvýznamné.

Hradiště u *Kumžaku* (bývalo nepochybně na místě nynějšího předměstí *Podolí*); středověké střepy.

Lucog (= *Stráž* nad *Kuňovem*).

Homolka, kopec v *Novomlýnském lese*.

Hájek, les u *Litkovic*, opodál obětní kámen.

Hradisko u *Datic* na *Moravě*; místnost k hradišti spůsobila a však neupotřebená.

Hradisko, jižně od *Studené* na *Moravě*, nad celou krajinu vynikající vrch; nálezy žádných.

Na *Homoli*, *Hrádek*, *Pohaniště*, *Stráž*, *Varta*, vesměs u *Pelhřimova* neposkytly žádných nálezů významných a m. j. v.

Slaná louže opodál *Kumžaku* jest močálovitá louka, kde prý někdy celý povoz solí naložený a od *Lince* přicházející uvíznul, složití se musil a s nouzí jen samotén s koňmi zachrániti se mohl. Mnohá jiná místa, která jsem v okolí *Kumžaku* častěji — pobýv tam jednou celý týden — ohledal, neposkytla žádných nálezů poznamenání hodných.

Na *Hradě* říkalo se místu, kde ondy vysoká stávala skála opodál *Velkého Bernárce*.

Na *Hradě* podobně sluje kopec nedaleko *Myslivny* v *Kopcích*, kterou jsme společně ohledali s panem archivářem *Fr. Tišrem*.

Na obou místech žádné nálezy učiněny nebyly a také zříceniny tam nespátřily.

Nálezy skutečně praehistorické.

Jako na Moravě staří topografové píší a v určitá místa kladou pomníky římské, o kterých na dotýčných místech nic se nenachází, pročť takové zprávy za úplně liché a bezdůvodné pokládati sluší; — tak podobně, avšak směrem opačným, u nás a v krajině námi tu popsané známy jsou dva skutečně přítomné nálezy hromadné z doby bronzů, o kterých se vypravuje, že učiněny byly u Horní Cerekvice a u Pelhřimova.

Jsou to ovšem nálezy hromadné, tedy takové, které někdy úmyslně v zemi ukryty byly obchodníky cestujícími; a nedá se tedy zholat upírati, že by podobné věci skutečně nemohly pocházeti z nálezišť uvedených, jelikož pravdě se podobá, že v těchto místech někdy trvalo spojení obchodní se sousední Moravou.

Vzhledem však k nynějšímu stavu věcí a zejména ku krajině, podobných vzácných nálezů posud úplně prosté, a také z příčiny nevšedního složení jednoho z nich, nutno pokládati oba nálezy, pokud nebudou pozitivně zabezpečeny, a pokud podobnými, v téže krajině objevenými nálezy se nestanou pravděpodobnějšími, za pochybné. —

Rovněž vzácný nález, avšak z doby kamenné, jest krásný nůž z pazourku (křesacího kamene), který jsem našel prostě v naplaveném stěrku ležící opodál nového železničního mostu na pravém břehu Nežárky u Jindř. Hradce.

Také tento osamělý, a žádných okolností doprovázejících nemající nález nemá zvláštní ceny vědecké, a považován budiž pouze za vytrousený — ztracený — artefakt člověka doby kamenné v severních Čechách usedlého, který své výpravy lovecké nepochybně také až do naší krajiny konával. —

Zmínku zasluhuje též mince římská (Gallienus), která nalezena byla na místě nové nemocnice v Jindř. Hradci při vykopávání základů.

Konečně nemohu mlčením pominouti několik mincí rovněž římských, které nalezené byly u Soběslavi a u Vesce.

Prvnější minci má p. Dr. Šedivý, posledníjsí jsou uloženy v školní budově v Soběslavi.

Laskavostí p. učitele Fr. Lega, kustoda musea zdejšího, předložena mně část mlatu kamenného k posouzení.

Týž nalezen byl na Stráži. Hořejší část i s čepcem až k uchu, jehož někdejší přítomnost dobře jest znatelná, schází a byla uražena asi pádnou ránou, nepochybně již v době předhistorické. Zbývající část jest brada dosti ostře přibroušená a jako všechny strany ostatní vzácného tohoto artefaktu pečlivě uhlazená; barvy jest téměř černé z kamene to velmi tvrdého. Délka zlomku měří 11 cm., šířka 6 cm. a výška $4\frac{1}{4}$ cm.

Dne 26. září ohledal jsem ve společnosti své dcery Marie a u přítomnosti p. měšťanosty Karlíka a p. učitele Konhůfra, jimž oběma vřele díky vzdávám, náleziště v městě samém se nacházející. Nenalezeno tu však ani při kopání na různých místech do hloubky konaném ničeho, vyjmouc střepy novověké a zetlelé kosti zvířecí.

Nález v museu města Jindř. Hradce.

Jest patrné, že osamělé tyto nálezy rázu praehistorického — z části pochybného — měniti nemohou náhledy svrchu pronešené o pozdním osídlení dotčené části pomezího hvozdu; neb kdyby také všechny byly úplně zabezpečeny, poukazovaly by pouze k spojení obchodnímu, nikoli však k stálému osídlení člověka pravěkeho (jehož dávnověkou přítomnost dokázati nemohou než: Bydla a hroby!)

Závěrek.

Z náleží dřív tu popsaných jde na jevo, že nejstarší z nich nedosahují ani doby, kdy v středních Čechách a na sousední Moravě první byly zbudovány kaple křesťanské rázu románského, a když se tam šířilo křesťanství.

V obvodu někdejšího hvozdu pomezního, námi tu vyznačeného, podobných starobylých budov není; za nejstarší kostelní budovu pokládati sluší presbyterium kostela románského na Marklu; jiné budovy kostelní, vyjmouc málo jen kaplí méně rázovitých, bezvyminečně jsou už slohu gothického, neb větším dílem mnohem mladšího. Z nedostatku prvnějších, vzácnosti druhých a převládání poslednějších, souditi lze také na pozdní osídlení a pokřesťení této krajiny.

Zdáť se skutečně, že teprv pomníky kamenné, v podobě ploských kamenných desk křížem zdobených a křížů samých naznačena jest v obvodu někdejšího hvozdu doba, kde víra křesťanská vnikla do veškerého kraje a obyvatelstva, potud obřadům křesťanským nepřístupného. Z těchto příčin a také proto, že podobné kamenné pomníky jaksi za prvotní pokládati by se měly výrobky kamenického v širších kruzích pěstovaného řemesla, mělo by se jim také věnovati větší pozornosti a řádného ocenění.

V tomto směru všeho uznání zasluhují snahy p. Dr. Fritze, slavného vlastence v Jihlavě, který po mnohá léta tyto pomníky v celém okolí města vyhledává, popisuje a nevšední zručností uměleckou vyobrazuje.

V témže směru činným jest také můj bratr Vilém na Mirešovicích; zaznamenávat podobné kameny v okolí statku svého, vyobrazuje a popisuje je co nejpodrobněji.

Oba řečníci pánové touto svou zásluhou prací sobě získali díky všech uvědomělých a o poznání naší vlasti se zajímajících odborníků, a jest jen si přát, aby též v širších kruzích a také na jiných místech bylo pracováno v témže směru!

Poznámky.

1. *Otvírna* potok, připomíná se už za doby Karla IV. — (Památky arch.)
2. *Kosteg* (Archiv Jindř. Hradecký; listina z roku 1481; 29. června.)
3. *Nežárka*, vlastně „Včelnička“ jak v starých listinách až k samému ústí do Lužnice se jmenuje (Archiv Jindř. Hradecký. Urbář z roku 1654.)
4. *Peygarten* (Archiv Jindř. Hradecký, listina z roku 1481; 29. června.) Jindřich z Hradce odevzdává Bernardovi Inprukarovi s povolením císaře Bedřicha zámek Peygarten s tím doložením, že dle potřeby Inprukar císařovi k jeho přání zámek k dispozici odevzdá.
5. *Furtl* potok (Archiv Jindř. Hradecký; kniha korrespondenční Ad. Pav. Slavaty z r. 1627—1631.)
6. *Chlum* potok u Kumžaku (posud kopec téhož jména tamtéž) Jindř. Hradecký Archiv. Urbář z r. 1577 panství Teleckého.
7. *Hostice* potok. (Jindř. Hradecký archiv.) Smlouva mezi Hojerem z Landsteina a Heřmanem z Hradce z r. 1359.
8. *Příbraz*; dle výroku znalců krajiny té úplně povědomých, jest směr tento jedině schůdný.
9. *Chlumec* na Moravě. Wolný („Die Markgrafschaft Mähren, díl VI., strana 164) připomíná, že tu bývalo roku 1610 *mýto* („Mauth“).

Rejstřík místních jmen.

	Str.		Str.
Brod Německý	44	Malikov Kam.	51
Burgstall	51	Maříž	29, 34, 47
Bystřice Nová	48	Michalovice	37
Cerekvice Horní	44, 57	Mirešovice	16, 33
Český dvůr	12	Mosty	51
Čiměř	17	Neydek	13
Drahýška	13	Nový mlýn	35
Elweis	13	Pelhrimov	57
Friedrichs	13	Pfaffenschlag	13
Gierings	13	Praunschlag	13
Hladov	14, 48	Račín	51
Hostějoves	42	Radouň Kostelní	14, 16, 41, 43
Hradec Jindřichův	6, 8, 43	Rychnov Nový	51
Jihlava	44	Slavonice	52
Jitra	13, 49	Soběslav	18
Konráč	48	Stará Ves	13
Kostelec	27, 55	Stalek	51
Krupšiny	29	Stráž (Platz)	36
Kumžak	50	Studená	51
Kunov	48	Svákov	18
Landstein	23	Theresienstein	51
Litkovice	51	Valtínov	41, 51
Lomy	11	Vesce	57
Lovětín	43, 45, 51	Veselí n. L.	36
Markl	23, 52	Žirovnice	45
Markstein	49		

Obsah.

	Strana
Předmluva	1—5
Bydla a zaniklé osady	6—17
Opevněná místa	18—34
Mohyly a hroby	34—41
Různé nálezy	42—45
Kamenné pomníky	45—53
Stezky pomezí	54—56
Významná jména	56
Nálezy skutečně předhistorické	57—58
Závěrek	59
Poznámky	60

